

КАРПЕНКО-КАРИЙ

МАРТИН БОРУЛЯ

Драма в 5 діях

Згідно з постановою Вищої Науково-Реперту-
рної Ради при Відділі Мистецтв Головноголітосвіти
НКО УСРР від 22/V 1925 р. за № 767 п'єса
до вистави дозволена

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО

Харків — 1926

Харків. Урядова Друк.
іменитов. Фрунзе.
Укрголовліт Ч. 103.
Зам. Ч. 541. Прим. 10,000.

ДІЄВІ ЛЮДИ:

Мартин Боруля, багатий шляхтич, чиновник.

Наллажка, його жінка.

Марися, їх дочка.

Отепан, син їх, канцелярист земського суду.

Гербасій Гуляницький, багатий шляхтич, чиновник.

Микола, його син, парубок.

Протасій Пеньонжка }
Матвій Дульський } чиновники.

Націєвський, регистратор з ратуші.

Грандалев, повірений.

Омелько }
Трохим } наймити Борулі.

Гості.

ДІЯ ПЕРША.

Кімната в хаті в Мартина Борулі. Двері прямо й другі з правого боку. Грубка з лежанкою. Дерев'яні стільці, канапка й стіл, покритий білою скатертиною.

Я в а І.

За столом сидить Трандалев, а з бокових дверей виходить Боруля з бумагою в руках.

Боруля. Нате, читайте! (Дає бумагу) Читайте відціля.

Трандалев (читає). По выслушании всех вышеизложенных обстоятельств и на основании представленных документов, Дворянское Депутатское Собрание определяет: Мартына, Генадиева сына, внука Матвея Карлова, правнука Гервасия Протасьева, Боруля с сыном Степаном Боруля, согласно 61 ст. IX тома Свода законов о состояниях издания 1857 г. причислить к дворянскому его роду, признаному в дворянском достоинстве, по определению сего собрания, состоявшемуся 14 декабря 1801 года, со внесением во 2-ю часть дворянской родословной книги, и дело сие с копиями как настоящего определения, так равно и определения от 14-го декабря 1801 года, представить на утверждение в Правительствующий Сенат, по департаменту Герольдии.

Мартин. О!.. Виходить: я —не бидло і син мій — не теля!.. І щоб після цього Мартин Боруля, уродзаний шляхтич, записаний во 2-ю часть дворянської родословної книги, подарував якому-небудь приймаку Красовському свою обиду?.. Та скоріше у мене на лисині виросте таке волосся, як у їжака, ніж я йому подарую.

Трандалев. Так, виходить, візьмемо на апеляцію?

Мартин (б'є кулаком по столу). На апеляцію! Безпремінно на апеляцію! Що то за суд такий, що признав обиду обоюдною?.. Я вас питаю—яка тут обоюдна обида? Він каже на мене—„бидло!“ а я мовчи, він кричить на сина, на чиновника земського суда—„теля“, а я мовчи!? Мовчи, коли дворянина так лають? То що-ж-би я був тоді за дворянин? Ну, й я сказав йому: свиня, безштанько, приймак!.. Але яка-ж це обоюдна обида?

Трандалев. Стривайте, не горячіться! Будем апелювать.

Мартин. Апелювать!

Трандалев. А за вивод подамо встречний іск.

Мартин. А коли треба, то й поперечний!

Трандалев. Поперечних не полагається. Ви заспокойтесь: уголовна палата одмінить рішення, ми виграємо діло. Когда я був фотографом, то для практики вів діло Горбенка з Щербиною,—таке саме діло, як ваше, тільки там не словесная була між ними обида, а кулачная. Щербина, знаєте, схопив Горбенка за чуба і так ним мотнув кругом себе, що й сам не вдержався на ногах—упав! А магистрат признав,

що драка була обоюдна. В рішенні сказано було: „Хотя Щербина, взяв Горбенка за волоса, обвел его вокруг себя, при чем в руках остался значительный пучек волос, имеющийся при деле, как вещественное доказательство; но, принимая во внимание, что при этом действии, тяжестью тела Горбенка и сам Щербина был повергнуты на землю, то признать обиду обоюдною“ І.. Це було перве моє діло, я апелював і уголовна палата одмінила... І по вашому ділу одмінить—не журіться... Ітак, виходить, по ділу об обиді—апеляція?

Мартин. Апеляція! Та таку апеляцію напишіть, щоб у Красовського у носі закрутило, щоб йому свербіло!.. Я грошей не пожалію, аби мені Красовського в острог посадить.

Трандалев. О, не я буду—ми йому докажемо! Всі ходи знаю, вже мені прошенія не вернуть за не хворменное написаніє—ні! Як напишу, то прямо точная копія з форми, усе по пунктах.

Мартин. І скажіть, що буде коштувать?

Трандалев. Стрічний іск... і апеляція... (На бік). Як-би не продешевить! (До Мартина). Щоб і для вас не було обидно... З бумагою... Сто рублів, а непредвиденніє расходи на ваш кошт.

Мартин. Дам сто двацять! Тільки-ж і накрутіть йому—щоб нюхав, чхав, щоб... Усі закони виставте!

Входить Омелько.

Омелько. Коні їх готові, хурман послав мене сказать, що той...

Мартин. Скажи там, щоб дали на дорогу дві мірки вівса—ну, чого очі вивалив?

Омелько (йде). Ніколи він тобі не дасть договорить. (Шшов).

Трандалев. Я-б вам і не казав... Знаю, що від вас будлі-коли получиш... Та... здержався...

Мартин. Гроші? За цим діло не стане—я зараз!

Шшов у бокові двері

Я в а П.

Трандалев (сам). Добре діло це повіренничество, ей-богу! Другого такого прибільного не знайдеш. А поки-то я на цей шлях вибрався, то чим не був? Був і писарем в питейній конторі, був обер об'їздчиком, був приказчиком по економіях, держав біржу в городі, служив у маклера—скрізь важко! І роботи до біса, і користи мало, а тільки схибив де—рощот і бігай, шукай місця. Зробився я сам хазяїном: купив машину, одкрив фотографію... Хліб не важкий і на первих порах копійчина гарна стала перепадать; коли-ж і тут біда: усі патрети виходили без очей! Приняв я в компанію лабаранта Плащинського, і як ми не билися—не виходять очі. Усе як слід, а очей нема... Плащинський і очі добре од руки навчився робить а діло не пішло. Скасував я свою фотографію і взявся за повіренничество—пішло як по маслу. От і тепер: діло Борулі веду проти Красовського, а діло Красовського проти Борулі. Їзжу на своїх конях по просителях: і коней годують, і мене годують, і фурмана годують і платять!.. Наберу діл доволі, приїду в город, піду до столоначальника, до того таки самого, що й діла послі буде рішати, і він мені напише, що треба а я тільки підпишу, як що маю довіренность, а ні, то однесу підписати просителю. Апеляцію треба—так

само: той-же, що рішав діло, і апеляцію напише; а коли діло замисловате—вдаришся до секретаря. Мало чим дорожче заплатиш. Нарешті: чи виграв, чи програв, а грошики дай! Живи—не тужи! Все одно що лікар: чи вилічив, чи залічив—плати.

Входить Мартин.

Мартин (дає гроші). Я вже на вас покладаю всі свої надії.

Трандалев. Не турбуйтеся—докажемо! Ну, прощайте! (Чоломकाються й цілуються). Як що буде нове діло, то дайте звістку: я приїду, а може й сам заверну. (Пішов).

Я в а Ш.

Мартин, а потім Степан.

Мартин. Діловий чоловік! Нема розумнішої служби, як гражданська! Здається, як-би мене определив був покійний папінька на гражданську, то вийшов би перший чиновник! Коли-ж покійний і не думав про це—все дбав про хазяйство. Пасіка, чумачка—голову йому заморочили, а тепер другий світ настав: треба чина, дворянства, а поки-то вилізеш в люди, станеш на дворянську ногу, то багато клопоту! От сина определили у земський суд, та ще мало знає, не натерся, а бог дасть натреться, тоді повіреного не треба—сами всі іски поведем! Коли-б ще дочку пристроїть за благородного чоловіка... Щось Степан мені казав про одного чиновника... Треба з ним побалакати.

Входить Степан.

Степан. Я вже зібрався, папінька, в дорогу.

Мартин. От зараз коні запряжуть, та й з богом! (У двері). Омелько! Запрягай коней, та натачанку

підмазати не забудь!... Я хотів з тобою ще побалакати про того... як його?... От що був у нас з тобою на масниці... А дай бог пам'ять... чиновник. На гитарі добре грає.

Степан. Націєвський.

Мартин. Еге-ге! Націєвський! Ти, здається, казав, що йому Марися вподобалась?

Степан. Він питав мене, чи багато за нею приданого дасте, то певно вподобалась.

Мартин. А він-же сам—має який чин, чи так ще—канцелярист?

Степан. Ні, він уже губернський секретар.

Мартин. О, чин має не малий!

Степан. Давно веде ісходящу.

Мартин. Ісходящу? А що то за штука та ісходяща?

Степан. Така книга. Через його руки всі бумаги ісходять—він їх і в розносні записує, і печатає пакети. Без нього ні одна бумага не вийде з ратуші.

Мартин. Виходить, важна птиця.

Степан. Скоро і вступающі йому поручать.

Мартин. Вступающі?

Степан. Тоді вже усі бумаги і в ратушу, і з ратуші будуть іти через його руки.

Мартин. Яка-ж це должность?

Степан. Регистратор.

Мартин. Губернський секретар, ще й регистратор. Як-раз для нашої Марисі жених, а за придане нехай не турбується. Скажи, щоб приїздив. Коли хоче, то нехай на наших-же конях і приїде, його і звідціля одвезу в город на своїх. Побалакай з ним... так знаєш,

політично і коли тепер не приїде, то напиши мені, що скаже. (Входить Марися).

Марися. Тату, Степане, ідіть: мати кличуть.

Мартин. Марисю, скільки раз я вже тобі приказував—не кажи так по-мужичи: «мамо», «тато»! А ти все по своєму... Ти цими словами мов батогом по уху мене хльоскаєш!

Марися. Ну, а як-же? Я забуваю.

Мартин. От як Степан каже: папінька, мамінька...

Степан. Або: папаша, мамаша.

Мартин. Чилі: папаша, мамаша... треба так казати, як дворянські діти кажуть.

Марися. Я так і не вимовлю.

Мартин. Привчайся: ти на такій лінії! (До Степана). Ходім! (Обвімає його за стан). Канцеляріст! (Пішли).

Я в а І V.

Марися, а потім Микола.

Марися (одна). І що це з батьком сталось,—все переиначують! Папінька... мамінька... Аж чудно! Папаша... мамаша... ще чудніше! Ха-ха-ха! Не можу я так балакати. (Входить Микола). А ти чого притисся?

Микола. Хіба не можна?

Марися. Та нема часу й побалакати з тобою. Степана виряжаємо в город. А я люблю з тобою сидіть і розмовлять так, щоб нам ніхто не заважав і ніхто нас не бачив.

Микола. А мені вже обридло ждати і ховаться од людей. Сьогодні скажу своєму батькові, щоб побалакав з твоїм, а після провід і поженимося. Чи так, Марисю?

Марися. А вже-ж так, чого ще ждять?

Микола. Поклич мені Степана, я хотів з ним побалакати.

Марися. Зараз.

Микола. А йому сказати?

Марися. З якої речі?

Микола. А щоб на весілля приїхав.

Марися. Поспіємо ще. (Іде).

Микола (оглядається.) Марисю!

Марися. Чого.

Микола (підходить.) Не будеш сердитися, я тебе поцілую.

Марися. Ну, мерщій! (Микола цілує її раз, хоче ще, Марися одводить його). Годі! (На відході). А то ти до весілля націлуєшся, а послі обридну.

Ява V.

Микола, а потім Степан.

Микола (один). І ніколи більш разу не хоче, тільки оскому наб'є!.. Стривай-же—я женюсь!.. Завтра батько побалакають з дядьком Мартином, а через два тижні Марися буде моя жінка! Жінка моя!.. Тільки подумати—та й гарно, а як оженюсь! О, Мариночко моя кохана, ти моє сонечко! І світиш мені, і грієш мене. (Входить Степан). Здрастуй, Степане! (Чоломкаються). Сьогодні вже їдеш? І до нас не зайшов. Може гордуєш?

Степан. Та знаєш: не через те, щоб там що... а від того, що... той... якось часу не було—короткий одпуск. Непременний засідатель одпустив мене на малий срок з родителями повідатися.. А тут бумага про дворянство... то все з папінькою читали.. А ти-ж як поживаєш?

Микола. Нам що? Вдень наробишся, а ввечері, разом з соловейком—щебечемо по садках!... О, у вас мабуть скучно там у городі?

Степан. Чого нам скучать? У нас є біліярд, бульвар чудесний, панночок скільки хочеш: у неділю бульвар ними цвіте, мов маком всіяний... А то збереться компанія та поїдемо на Сугаклей, варимо кашу, ловимо рибу, печеруємо раки ілі запиваємо трьох-пробною й співаємо карамбамбулі!

Микола. Що-ж то трьох-пробная і карамбабулі?

Степан. Ха-ха-ха! Трьох-пробная—водка, а карамбамбулі—романс! І скучать немає часу: у нас що-дня бумаг приносять з почти по мішку...

Микола. Що-ж ви з ними робите?

Степан. Записуємо у діжурну, а потім у вступающу; списуємо копії.

Микола. На віщо-ж то?

Степан. А які є бумаги! Ай, ай, ай! Особливо, як заведеться пререканіє: кому діло треба зробити. Тут один другого бриє так... що аж пальці знать!.. Наш секретар пише; «прошу не вдаватися в излишнюю, обременительную, бесполезную и для времени разорительную переписку, ибо 215, 216 и 217 ст. XV тома II части издания 1857 года научают как следует сіе дело направить»... А нам знову одвічають: «Если категорически вникнуть в указанные статьи, то оные к делу не относятся, ибо»... чудесно!

Микола. Ти їх, як молитви, знаєш.

Степан. Напам'ять заучую. Мені Антон Спиридонович совітують виучувать бумаги напам'ять. Він

тоже виучував, а тепер столоначальником по уголовній часті...

Микола. Ну, а як собі хочеш, а я б скорій рови копав, ніж таку роботу робить.

Степан. Да ето правда—важко... Умственная работа вищого порядку предмет! Я брат зразу аж плакав, як определили мене в казначейство. Дали мені, знаєш, якусь відомість: одні графки та цифри. Очі розбіглися—не знаю, котру поставив, котру ставить: проминув одну графку, всунув цифру—не туди, нагородив харків-макогоників і заморочився так, що замість пісошниці, взяв чорнильницю й покропив відомість. Злякався, щоб не прив'язали до столу та й утік... А потім определили мене в земський суд. Тут зовсім другі діла. Два год... писав присяжні листи та всякі копії, а тепер і сочиняємо...

Микола. До чого-ж ти там дослужишся?

Степан. Столоначальником буду, а потім може й секретарем, чин дадуть, женюся на багатій...

Микола. Так. А мені скучно за тобою: разом вчилися, разом й науку закінчили, та й розійшлися! Пам'ятаєш, як на гречку отець Ксенофонт нас становив за те, що не вивчили дев'ятого псалму, а ми повтікали додому й поховалися у бур'янах, а Марися нам їсти носила?.. Сміха!

Я в а М.

Ті-ж і Мартин.

Мартин. Ну, сину, поснідаєш та й з богом в путь! Уже коні готові, щоб сьогодні за сонця в город поспів, бо завтра й на службу треба: це не то, що

воза підмазувать, або воли на пашу гнать, там діла поважніше... (До Миколи). А ти, хлопче, все батькові воли пасеш?

Микола. Пасу. Не всім-же, дядюшка Мартин, і в чиновники йти...

Мартин. Правда, правда! Не всякий може діло розуміть... Кому до волів, кому до бумаг—така жеч...

Микола (подає Степанові руку). Ну, прощай, брат благополучної тобі дороги.

Степан. Спасибі.

Микола. Прощайте, дядюшка Мартині.

Мартин. Іди здоров! (Микола пішов). Чого він до тебе в'язне—які ви товариші? Мало чого, що з одного села, що однолітки, та в кожного з вас инша дорога! Ти, сину, не дружи з нерівнею: краще з вищими, ніж із нижчими. Яка тобі компанія—Микола? Мужик одно слово, а ти на такій лінії, трешся між людьми иншого коліна.. Може бог дасть, і столоначальником будеш або й письмоводителем у станового—це не те що: „цоб, половий!.. цабе, перистий!“ А піт йому лле, а пил припада на лице і смуги по всій тварі, та двогтьом смердить від нього, як від мазниці... а в тебе друга лінія! Одно те, що не сьогодні-завтра утвердять у дворянстві, та от тобі й чин на той рік дадуть,—атестат з уездного училища нужен, казав мені секретар, то ми достанемо; а друге—хоч-би й зараз: глянь на себе і глянь на Миколу. То таки мужик репаний, а ти канцелярист!.. Так-то!.. Ну, а як будеш колежський регистратор, то тобі й мундир який полагається, і кокарда?

Степан. А як-же. Воротник вишитий по чорному бархату золотом, застібається в один борт на дев'ять пугвиць!

Мартин. От бач! Де-ж йому рівняться? Коли-б, господи, тільки утвердили в дворянстві мершій. Ти кажеш, що Каєтан Іванович завіря, що коли вже депутатське собраніє признало, то й сенат признає.

Степан. Каєтан Іванович казав мені: поклонись батькові й скажи, що от-от буде не доказующий а настоящий дворянин: тепер безпремінно утвердять, бо діло в сенаті вже шостий місяць!

Мартин. Треба йому четвертей п'ять вівса послать. Там, як побачиш Каєтана Івановича, нагадай йому про мендаль,—він вже знає. Скажи—папінька просили за мендаль. Не забудь.

Степан. Добре, не забуду.

Мартин. Іди-ж снідай, а я де-що звелю Омелькові. (Степан пішов).

Ява VII.

Мартин, а потім Омелько.

Мартин (один). Ну, тепер вже все одно, що й дворянин! Треба тільки дворянські порядки позаводить... Виряжу Степана і приймусь за дворянські порядки. (У двері). Омелько!.. (До себе). Хоч і коштує багато, так зате-ж порівняюсь з Красовським. (Входить Омелько). Ти-б надів чоботи.

Омелько. На біса я їх буду таскати у дорогу, та ще й у будень? Добре і в постолах.

Мартин. Що ти тямиш, аво! Повезеш у город канцелярського—і в постолах!

Омелько. Хіба я його буду везти? Коні повезуть; а я сяду на повозку, ноги в сіно засуну, то мені й байдуже.

Мартин. Не базікай! Надінь, кажу тобі, чоботи!

Омелько. Та що-ж мене там танцювать заста-влятимуть, чи що?

Мартин. Роби, що велять! Візьми рядно велике квітчасте, та гарненько закрій сіно, щоб панич у реп'яхи не вбрався.

Омелько. Який панич?.. Хіба Красовського панич поїде з нами?

Мартин. Сто чортів тобі в потилицю! Наш панич, Степан Мартинович! Подавись ти своїм Красовським... Степан Мартинович—такий самий панич!

Омелько. Степан?! Давно-ж його призвели, хазяїн?

Мартин. От я як трісну тебе в пику твою репану, то ти не тільки Степана Мартиновича будеш паничем величать, та й мене не хазяїном, а паном зватимеш.

Омелько. Та за що-ж биться? Панич, то й панич, пан—то й пан! Хіба мені язик одпаде, коли я вас буду паном величать. Про мене, мені однаково. Звелите, то й юнкером вас зватиму.

Мартин. Та 'одшукай ще там у коморі був вандальський дзвінок і причеп під дугу.

Омелько. Добре, пане.

Мартин. Ти яких коней запріг?

Омелько. Лиску, Красавку і Блоху.

Мартин. Ну, й не ірод ти? Всі три з лошатами, а у Блохи аж двоє... Панича везе в город тройкою,

з дзвінком— і з-заду табун лошат буде бігти!? Зараз мені перепряжи.

Омелько. Та хіба я знав, що його призвели! Яких-же запрягти, бо знову не вгожу, то до вечора буду запрягати та випрягати...

Мартин. Кулката в корінь, Зозуля і Карякошку на пристяжку. Іди мерщій.

Омелько (про себе). Поки був чоловіком, і не вередував, а паном зробили—чорт тепер на нього й потрапить. (Пішов).

Ява VIII.

Мартин, а потім Степан і Палажка.

Мартин (один). Поки-то ще люди навикнуть, як величать! Воно й самому наче трохи чудно: то було „Мартин“, „дядьку Мартине“, а тепер—пан!. Нічого, призвичаються. (Входять Степан і Палажка).

Палажка. Гляди-ж мені сорочок, платків, щоб не порозкрадали. Там я тобі вирізала три пари нових онучок і все посклала, як слід.

Мартин. Яка це в тебе шенеля? Я-ж тобі казав: зроби таку, як у столоначальника.

Степан. Сукна не стало на дармовіса.

Мартин. На ж тобі грошей і безпремінно зроби дармовіса — (дає), — та купи самуваря, чаю, сахарю і... кофію і пришлеш з Омельком. А там що останеться, візьмеш собі, може рукавички купиш... Дивись: як люди, так і ти. Та чоботи чисть раз-у-раз, щоб блищали, як у засідателя — одежа перве діло. Та ще не забудь про те, що я тобі казав: нехай приїздить хоч і на наших конях — я його й назад одішлю.

Палажка. Хто?

Мартин. А, послі! Як приїде, тоді побачиш. Присядьмо-ж на дорогу, так годиться. Я на неділю пришлю Каєтану Івановичу вівса і сіна, а ти, Стьопа, гагадай йому про мендаль..

Входить Омелько в чоботях і в дранім кобеняку.

Омелько. Та йдіть, бо Кулкат не стоїть, аж ляга.

Мартин. Ти-б ще мішок драний надів на голову, він там осоромить панича! Надінь мені добрий кобеняк.

Омелько. Та ви-ж за кобеняк нічого не казали, а тільки за чоботи! (На бік). От наказаніє господне з таким паном: звелів надіть чоботи, а чепляється за кобеняка. (Пішов).

Мартин. Ну, тепер з богом! (Устає). Прощай, (Цілує Степана). Слухай старших, виписуй почерка, завчай бумаги напям'ять... трись, трись між людьми і з тебе будуть люди.

Палажка. Здоров'я бережи, шануйся, сину. (Цілує його). Молися богу по книжці.

Степан. Прощайте, папінька! Прощайте мамінька...

Мартин. Кланяйся-ж там Каєтану Івановичу, Свириду Петровичу. (Виходять).

Завіса.

ДІЯ ДРУГА.

Кімната в Борулі.

Я в а і.

За столом сидять Мартин, Гервасій і Матвій.

Гервасій. Так от яке діло, пане Мартине: ти знаєш, що я чоловік не бідний, Микола у мене один, то й він не буде бідувать; а в тебе одна дочка... Мій Микола і твоя Марися разом вирости й полюбили одно другого, а ми з тобою давні приятелі... То як ти скажеш: чи не поженимо ми своїх дітей? Нехай давня наша приязнь закінчиться весіллям наших діток!

Матвій. І я з охотою потанцюю на весіллі у свого хрещеника! А ну, Мартине,—рішайте, бо мені вже й танцювать схотілось!

Мартин. Так-то так, приятелю мій, я знаю, що ти не бідний і може справді діти наші любляться, та не випада тепер віддати мені Марисю за твого Микола.

Гервасій. Чого так?!

Мартин. Дочка моя дворянка, а твій син... ні дворянин, ні чиновник... Так не приходитьсь дворянці йти за простого хлібороба. Я тепер на такій ливії.

Гервасій. Он що! Я тебе, Мартине, не пізнаю:

поки ти не ганявся за дворянством, був чоловік, як і всі люди, тепер-же десь тебе вкусила шляхетська муха і так дворянство у тебе засвербіло, що ти рівняєш себе з Красовським!..

Мартин. Що мені Красовський! Я сам уродзаний шляхтич! Красовський був безштанько і батько його так само сидів у Шадурського на чинші, як і ми; а що він женився на дочці Шадурського і через те зробився державцем, то це ще не велика жеч! І мій Степан, бог дасть, дослужиться до чину та жениться на Тридурській, і ми зовсім тоді порівняємося з Красовським!..

Гервасій. Далеко ходить! Красовський вчений, лікар, Красовський державець, а ти надимаєшся через силу, щоб з ним порівнятися, бундючишся дутим дворянством, з добра-дыва посварився з ним,—вір мені, що як будеш отак роздувати свій гонор, то Красовський з'їсть тебе!..

Мартин. Подавиться, пане Гервасію, подавиться—я глевкий!

Матвій. Глядіть, щоб він вас не підпик—ха-ха-ха.

Гервасій. Що-ж ти тепер зробиш? От він не хоче, щоб ти сидів на його властности—і вибирайся! А сам не підеш, під руки виведуть, за ноги витягнуть, викинуть за межу зо всім збіжжям! Що там рівняється!..

Мартин. Мене викинуть? Мене за ноги витягнуть з прапрадідівського ґрунту?! О-о!.. Та хто посміє? А стрічний іск, а апеляція? Я його ще в острог посажу за обиду, я правду судом одшукаю, я йому покажу, яке я бидло і яке теля мій син!

Гервасій. Ти осліп од дворянства! І поки ту правду знайдеш, то все хазяйство профіськаєш і все-таки нічого не доб'єшся, і Красовський тебе випре звідціля!

Мартин. Не діжде! Не будь я Мартин Боруля! Мав-би все хазяйство сплюндрувати, а докажу Красовському, докажу, що я такий самий дворянин, як і він. (Б'є себе в груди). Уродзоний шляхтич Мартин, Генадієв син, внук Матвія Карлова, правнук Протасія Гервасієва, Боруля з сином Степаном, герба Тшівдар! О, стокроць дяблів його мамці і його таткові!

Гервасій. Гай, гай! Та ще й зелененький! Герб?.. А звідкіля, що означає те слово Тшівдар, ти й сам не знаєш.

Мартин. А нащо мені знать? Герб—то єсть знак шляхецького достоїнства!

Гервасій. Де вже нам носитися з гербами! Правда, що ми всі шляхтичі і всі дворяни, тільки шабльові.

Матвій. Ха-ха-ха! Шабльові? Як-то, пане Гервасію, шабльові?

Гервасій. Такі, виходить, маленькі, що повипадали крізь шаблі своїх невшитих лубками возів і розгубились... Одно слово—голопуза шляхта!

Матвій. Ха-ха-ха!

Мартин. Може ти й шабльовий, і голопузий шляхтич, а я уродзоний! Не віриш? У мене є копія з протокола депутатського зібрання,—коли хочеш, покажу? Я й сам не знав, а тепер довідався, що прапрадід мій був стражником таможенного скарбу і на його бумагах підписаний сам суперетендент Севастьян Подлевський!.. От що! І у Красовського не кращі бумаги.

Гервасій. Що там бумага! Красозський на лікаря вивчився, то йому шляхецтво пристало. Тепер він їздить у колясі, його вже крізь шаблі не протягнеш, а бумагу—тьфу! І в мене було їх доволі, а тільки я переконався, що нам дворянство так личить, як корові сідло.

Мартин. Може ти й короza, а мій прапрадід...

Гервасій. Був стражник! Чув! А мій був підкоморний.

Мартин. Твій під коморою тільки сидів, то инша жеч...

Гервасій. А твій стеріг тієї самої комори, де мій сидів?

Матвій. Ха-ха-ха! Та буде, панове, а то ще полазеться! Цо там по титулі = кеди німа ніц в шкатулі!.. Краще, пане Мартине, віддайте Марисю за Миколу, та зап'ємо могорич!

Мартин. Ні, пане Дульський... У мене, слава богу, є і в шкатулі... я на другій лінії.

Гервасій. Він дворянин!

Мартин. Щоб ти знав!

Гервасій. Горе з такими дворянами! А по-моєму, хто вчену голову має, то дворянин, а вже як неграмотні дворяни, то...

Мартин. Я неграмотний? Вибачай! То ти неграмотний, бо вмієш тільки молитви читать, та й то по батьківському молитвенику, а по чужому не втнеш! А я й скоропись розбираю.

Гервасій. По батьківському молитвенику тепліш молитесь.

Матвій. Ну годі, панове, бо я бачу, що посваритесь!

Гервасій. І справді! Як наше не в лал, то ми з своїм назад!.. Прощайте, пане уродзоний! Тільки глядіть, щоб не чухалися, як дворянство крізь шаблі випаде. (Іїде).

Мартин. Не журися, у нас вози лубками вшиті!

Матвій. От і не вгадав: думав могорич пить, а піднесли дулю—і ніс, здається, не свербів.

Мартин. Чого-ж, милости прошу, сідайте, я зараз почастую: то одна жеч, а це друга.

Гервасій. Де вже нам з дворянами за одним столом сидіть.

Матвій. Прощайте, пане Мартине! Жаль, що так розходимось. (Пішов).

Мартин. Оставайся, закусимо.

Матвій. Нехай другим разом, а тепер не приходитьсь: разом прийшли, разом вийдем... Іще раз скажу: жаль, що ви не віддаєте Марисю за мого хрещеника: славний парубіяка.

Мартин. Я й сам знаю... Так не рівня по званію.

Матвій. До зобачення! (На виході). Може ще роздумаєте і потанцюємо! (Пішов).

Я в а II.

Мартин, а потім Палажка.

Мартин (один). Може й потанцюємо, тільки не на Миколинім весіллі! Бач, хлоп, підніжок пана Красовського туди-ж, у рідню лізе! Умийся попереду!.. Як-би не в моїй хаті, ей, наплював-би Гервасієві у самісіньку пику за його хлопські речі... І він зо мною рівняється!.. Далеко!.. От як приїде сьогодні з города наш жених—губерський секретар-регістратор, тоді

милости прошу подивитися, за кого Боруля віддає свою дочку!.. Ха! (Входить Палажка).

Палажка. Чого це Гервасій і Матвій заходили?

Мартин. Гервасій сватає нашу Марисю за свого Миколу.

Палажка. От і слава богу! Я рада, що такого зятя мати буду: поштивий, добрий і хазяйський син.

Мартин. І хлоп.

Палажка. Такий, як і ми.

Мартин. Дурна!

Палажка. Сам ти дурний! Чого лаєшся? Що-ж ти маєш проти Миколи?

Мартин. Сліпа!

Палажка. Тьфу! То тобі мабуть повилазило.

Мартин. Глуха!

Палажка. Отже, ей богу, так і вчеплюся у чуприну, як будеш лаяться!

Мартин (на бік). Чого доброго, вчепиться! Це буде не по дворянськи. (До Палажки). Не сердься, Палазю, а скажи мені—ти бачила ту бумагу, що Степан привіз?

Палажка. Бачила.

Мартин. І чула, що він читав у бумазі?

Палажка. Чого ти причепився до мене! Не балакай на-втямки, кажи товком: чи віддамо Марисю за Миколу? Не мороч мене.

Мартин. Діло шість місяців у герольдії, не сьогодні завтра утвердять у дворянстві, а я дочку віддам за мужика... Що-ж то я з глузду з'їхав, чи як?

Палажка. Здається мені, що з'їхав: не велиш ні мені, ні дочці робить, сам не робиш, понаймав наймитів, найминок, хазяйство псується..

М а р т и н. Палазю! Дворянин—одно, а хлоп—друге!.. Може ти цього не розумієш—то я тобі ясніше скажу, сметана—одно, а кисле молоко—друге! О! Розумієш?

П а л а ж к а. Одне розумію, що ти стерявся розумом.

М а р т и н. О, господи, о, господи! На що ти мене довів до того, що я одружився з простою мужичкою! Нічого не тямить—як до пенька балакаєш. Іказав-же покійний папінька: женись, сину, на шляхтянці. Ні, таки погнався за чорними бровами! От і дожив; брови злиняли, а гонору, як не було, так і нема!

П а л а ж к а. Божевільний! Єй-богу, божевільний! Ти-б дроку напився.

М а р т и н. Що ти з нею будеш балакать?.. Хіба тобі краще буде бачить свою дочку за репаним мужиком Миколою, ніж за губерським секретарем-регістратором? Краще—кажи?

П а л а ж к а. А де-ж він у біса той... регістратор?

М а р т и н. Регістратор.

П а л а ж к а. Та не вимовлю.

М а р т и н. Ото-тож бо й є! Приїде, душко, приїде! Про нього-ж я й казав Степанові на од'їзді—чула?

П а л а ж к а. То чом же ти мені не сказав? А то і сліпа, і глуха—тільки роздратував мене.. Ну а Марися?.. Ти-ж її питає—може вона не схоче?

М а р т и н. І питать не буду, на що питать? Вона не дурна, в ній батькова кров, розбере—не бійсь: де пан, а де мужик!

П а л а ж к а. Дай, боже! Хіба я їй ворог?

М а р т и н. І я не ворог своїм дітям: хочу обох дітей пристроїть по дворянськи!.. Тільки ти, Палазю-душко, зділай милость, не супереч мені, слухай мене.

Палажка. Не дратуй мене, то все буду робить, як звелиш.

Мартин. Ну, годі. Сідай, душко! Омелько привезе самувар, чаю, сахарю і... кофію. Чай я пив і знаю, як його настановлять, то сам тобі розкажу; а кофію не знаю, як роблять. Піди ти зараз до Сидоровички— вона зна—і повчися у неї. І розпитай гарненько, як його роблять і коли його подають: чи до борщу, чи на ніч?

Палажка. А коли-ж приїде жених?

Мартин. От Омелько привезе звістку, а може й самого привезе, бо не дурно-ж його так довго нема: мабуть задержав, поки з присутствія вийдуть.

Палажка. То я-ж зараз і піду, бо може сьогодні й привезе.

Мартин. Іди, іди, душко! Та розпитай гарненько про всі звичаї й порядки дворянські. (Палажка пішла).

І в а Ш.

Мартин, а потім Трохим і Омелько.

Мартин (один). Довго-ж нема Омелька! Певно привезе жениха. Та вже-б пора йому й приїхать давно... Треба буде попросить на вечір Протасія, він гарно і багато вміє балакати... А важко і в дворянстві жить: розходу, розходу—самим робить якось не приходитьсья. (Входить Трохим).

Трохим. Пане! Наших дві пари волів і дві корови зайняв економ до двору.

Мартин. Де-ж вони паслись?

Трохим. Та в череді, з череди й зайняв!

Мартин. Як він смів?!

Трохим. Так пан Красовський звелів.

Мартин. О, виродок з шляхетського заводу!
О, гайдамака! Грабитель! За що-ж?

Трохим. Каже, що на вас накинули чинш і поки не заплатите—не віддасть.

Мартин. Не віддасть?.. Бери палицю і мені знайди доброго дрючка!.. Я їм покажу... Я... Ми їм покажемо!

Трохим. Ні, пане, я не піду. Він похваляється й вам на спині горба зробить. Каже: Боруля добивається бумажного горба, а я йому на спині горба надрюкую.

Мартин. Хто це казав?

Трохим. Економ.

Мартин. О, хлоп поганий! Він, наймит Красовського, мені горба зробить?... Мені... Та я... Запрягай коней, поїду зараз у стан! Це грабіж, грабіж!..

Трохим. Нема-ж натачанки ще з города.

Мартин. Біжи до Сидоровички, позич. (Трохим зникає)
Граблять!... Граб, граб... Це мені ще й на руку—нехай граблять!.. Разом за все одвіт даси! Ні, пане Красовський, Боруля ще потягається з тобою! Мабуть почув, що діло в герольдії... апеляція... стрічний іск йому в печінку сіли... О, пресвята діво! Вмішайся в моє діло, поможи мені ворога свого доконать! (Входить Трохим).

Трохим. Там прийшов Омелько.

Мартин. Який Омелько?

Трохим. Та наш-же Омелько...

Мартин. Сам?

Трохим. Сам.

Мартин (на-бік). Що-ж це за знак: і забарився і жениха не привіз? (До Трохима). Запрягай-же свіжих коней у нашу натачанку та поїдемо зо мною в стан, а Омелько нехай зараз іде до хати...

Трохим. Він боїться йти до хати.

Мартин. Чи ти не здурів? Чого він боїться?

Трохим. Та коней наших покрали в городі.

Мартин. Як?... О, господи! Нова напасть... Тягни його сюди, за чуба тягни! (Віжить до дверей). Омелько! Ирод! Сулоstaat! Іди в хату! (Входить Омелько босий). Де коні, азіят?

Омелько. Украли.

Мартин. Украли?

Омелько. І чоботи, і кобеняк украли...

Мартин. Як-же в тебе голови не вкрали?

Омелько. Бо нікому не потрібна, у кожного є своя, хоч поганенька.

Мартин. Що-ж мені тепер з тобою робить? Га? Що?... Бодай ти галушки не проквстнув, щоб ти вареником подавився,—кажи, шкуру з тебе здерти?... Розкажуй, анахтема, як було діло?

Омелько. Та так було діло, що як приїхали ми з паничем, зараз понаходило тих судейських видимо-невидимо. Послали за горілкою, панич достали сало, курей і прийнялися трощить та пить. А далі, спасибі їм, і мене почастували; а чарка така, що й собака не перескочить... Я довго не хотів випить повної і таки випив. Випив, закусив салом,—у мене з дому було своє сало і хліб...

Мартин. Мерщій розкажуй! Ти з мене печінки витягнеш.

Омелько. Не перебаранчайте, пане, бо ви мене зіб'єте з пантелику.

Мартин. Я тебе з ніг зіб'ю і шерсть на тобі вискубу!

Омелько. От я й забув, що казав.

Мартин. Говори, говори, бісова патяка,—буду мовчати, говорю...

Омелько. Випив, закусив салом...

Мартин. Ну?

Омелько. У мене з дому було своє сало і хліб...

Мартин (крізь зуби). Чув, чув!...

Омелько. Напоїв коней і хотів спати лягати, а тут, спасибі їм, ще піднесли... Потім третій раз почастували і вже не скажу вам, чи частували, ще й четвертий раз, чи ні, бо не пам'ятаю, як і заснув. Вранці до схід сонця прокинувся—не можу голови підвести. Почав пригадувати, де я—не пригадаю. Глянув на бік: чийсь босі ноги на полудрабку. Що воно за твар, думаю собі, втислася до мене на повозку, чи не Горпина? Далі думаю: коли є ноги, то повинна бути і голова, а голови не видно, тільки моя, та й своєї голови не бачу, а чую, що на в'язях щось таке важке теліпається, мов хто начепив клинок із піском... Дивлюсь—нікого немає, кругом чужа оселя... Боже мій! Тут зразу голова моя зробилася легка як вівсяна полова, і я догадався, де я і що зо мною було! Схопивсь... Сюди, туди—нема ні коней, ні чобіт, ні кобеняка! Сів я та й заплакав.

Мартин. Заплакав?

Омелько. Заплакав. Гіркими сльозами заплакав! Чоботи були настоящі шкапові й кобеняк...

Мартин. Луципір! А коней тобі не жаль?

Омелько. Та коні знайдуться, бо там якийсь судейський, з мідною бляхою на грудях, списав усе: і як коней звуть на мення, і до якого полудрабка котра коняка була прив'язана і полудрабки розглядіди — усе як слід, я розказав усі прикмети. Записали й те, що як удариш батогом, то Кулкат крутить хвостом цоб, а Зозуль крутить хвостом цабе — все записали, коні знайдуться!.. (Зітхає). А чоботи й кобеняк...

Мартин. Геть з очей, паршивий робітник! Тобі гиндики пасти, а не коней глядіть! Самі кращі коні пропали! Будеш-же ти одслужувать мені за коней шість літ.

Омелько. А буду. Таке діло. (На-бік). А хто-ж мені одслужить за чоботи та за кобеняк? Як-би не ти, то я-б їх і не брав.

Мартин (до Трохима). Біжи до Сидоровички, візьми натачанку чи візок, запрягай коней та хоч уночі, поїдемо до станового. (Трохим вийшов. Омелькові). Ти чого стоїш? Пішов, не печи моїх очей!

Омелько. Та тут ще лист від панича.

Мартин. Чого-ж мовчиш? Давай мершій, шелепа.

Омелько (достає з шапки). Та не гримайте-ж хоч за листа: бачите, зашив як далеко, боявся, щоб хто не вкрав. Думаю: хоч шапку і вкраде, то лист буде цілий, чорта з два найде. Натє.

Мартин (прочитавши). Що його робить?.. Жених обіщав приїхать, як коней пришлю за натачанкою... Тут грабіж... Там коней покрали!.. Цамороки забило... (До Омелька). Іди, розумна голово, надівай постоли, поїдем зо мною в стан, а Трохим поїде в город зараз-же, щоб завтра й натачанку привіз... Упряж де ти зоставив?

Омелько. Злодії взяли, тільки черезсідельник зостався.

Мартин. Щоб ти на ньому повісився! І упряж позич у Сидоровички.

Омелько. А коней яких запрягать?

Мартин. Не питай мене!.. І дорогою не балакай до мене, бо я тебе, каплоуха собако, чисто всього обпатраю!

Омелько. Ну й сердитий... Що то пан! (Пішов).

Мартин (однн). І язик став, як кілок, і в роті пересохло!.. А синок... Синок... Я тут із шкури вилазю, щоб його в люди вивести, а він там п'янствує... (Входить Омелько). Ти чого знову у вічі лізеш? Кортить, щоб поскуб?

Омелько. Письмоводитель станового приїхав,— питається, чи ви дома, та я не знав, що й сказати, боявся, щоб не лаяли... Що йому сказати?

Мартин. Зви! Преси! Бачиш—дома, хіба тобі повилазило. (Омелько вийшов, Мартин біжить до бокових дверей). Палажко! Письмоводитель приїхав... І-і! Я й забув, що її нема! Марисю! Пошли за матір'ю до Сидоровички, а сама вари вареники, печи курчат, нехай дівчата печариць назбирають, у сметані насмажиш, та яєць звари у снятку і молока спар!.. Нехай Омелько порося заколе... Та квас, квас щоб був, бо він раз-у-раз з похмілля... Певно привіз утвердження у дворянстві. От тепер, пане Красовський, я тобі покажу—яке я бидло і яке теля мій син... (До дверей). А, Нефодій Осипович! Пожалуйте, пожалуйте дорогий гостю!..

Завіса.

ДІЯ ТРЕТЯ.

Декорація та-ж

Я в а І.

М а р т и н. Цілу ніч із досади не спав! Як прочитав Нефодій Осипович бумагу, щоб мене безотлагательно вивести із іменія Красовського, то наче п'ять котів вскочило у груди і разом почали дряпачь там своїми гострими кігтями!.. Ну, пане Красовський! Сиплеш ти грішми, щоб мене вивести звідця, — і я посиплю, де треба, щоб тебе в острог посадить!.. Нефодій Осипович за грабіж узяв заявленіє, каже — це уголовне діло!.. Красовський хвалиться та похваляється!.. Хвались, хвались!.. Коли-б мені ще роздратувать його, щоб він розбій який зробив, та на Сибір... Що Сибір? — На каторгу його!.. Будеш ти знать Борулю, і дітям закажеш!.. Я не буду хвалиться, ні, а тимчасом і в острог, і в Сибір, і на каторгу тебе запру... О, не я буду! Як-би не ждав сьогодні жениха, то зараз-би поїхав у город до повіреного, — там голова: губернією править! Ну, та день два підожду.. Гей, Омелько!.. Бог дасть, дочку пристрою, — тоді заживу настоящим дворянином: собак розведу, буду на охоту їздить, у карти грать... (Входить Омелько). Чого ти лізеш, як черепаха?

Омелько. А хіба я птиця? Літати не можу: поки встанеш, поки прийдеш..

Мартин. Ну, ну годі.

Омелько. Коли-б чоловік крила мав...

Мартин. Годі!

Омелько (на-бік). Ніколи не дасть договорить.

Мартин. Іди мені зараз на шпиль, звідтіля видко верстов на п'ять по дорозі в город, там будеш сидіть і ждати...

Омелько. Чого?

Мартин. Слухай!

Омелько. Та я-ж слухаю.

Мартин. Мовчки слухай!

Омелько. Мовчу.

Мартин. Як побачиш наші коні й нашу натачанку і буде там сидіть двоє, прибіжиш додому попереду...

Омелько. А як я не добіжу попереду?

Мартин. Що ти йому будеш казати?

Омелько. Трохим-же буде кіньми їхати, а я пішком бігтиму, то хоч-би з мене й дух виперло, а я не поспію вперед, хіба разом прибіжимо.

Мартин. Не разом, бусурмене, не разом! А треба, щоб ти його здалеку побачив і вперед прибіг!

Омелько. Не прибіжу. Годів п'ять тому назад може-б і прибіг разом, а тепер не прибіжу. Та й на що-ж я буду бігти разом з ним? Він буде їхати, а я буду бігти біля натачанки на сміх людям, як собака! Та Трохим на зло мені запусить так коней, що й чорт з ним не збіжить!

Мартин. Хіба-ж я тебе, супесе клятий, за тим посилаю, щоб ти навипередки з кіньми біг?

Омелько. А хіба я знаю.

Мартин (бере його за груди). Не знаєш?

Омелько (на бік). От-же останню свиту порве.

Мартин. Звістку, звістку, звістку щоб подав вперед,—гость важний приїде!

Омелько. То дозвольте коня взять?

Мартин. Бери, бодай тебе за пупа взяло—тільки не муч мене.

Омелько. А якого-ж коня взять? Я візьму Рака.. (Мартин бере його за комір, поверта до дверей і виводить). Та постривайте, пане, я сам піду, а то ви мені порвете. (Випхнув).

Ява II.

Мартин, а потім Марися.

Мартин. От мука мені з цим каторжним Омельком! І вигнав-би—жаль: давно служить і привик до нього так, що як не бачу довго, аж скучно. А він, чорт його знає, чи нарощне дражнить мене, чи таки справді дурний трохи зробився. (Входить Марися й несе клунок). Куди це? Що це?

Марися. Треба прати сорочки то-що, багато набралось вже шмаття.

Мартин. Я тебе постираю! Страмить мене хочеш? Дворянська дочка сама стирає! Може ще й на річку відеш? Для чого-ж то я двох робітниць найняв?

Марися. Вони на городі копають, а я-ж що буду робити.

Мартин (на бік). Справді?.. І сам не знаю, щоб вона робила, яку-б їй роботу дворянську знайти... (До Марисі). Нічого не роби.

Марися. Та я-ж так занужусь без роботи, захворію.

Мартин. Глупство! Наглядай, щоб інші робили, а сама надінь мені зараз нове плаття, помий гарненько руки та й сиди, як панночці слід. Та руки, руки мені мий разів три на день, не жалій мила. Ну, на лиці вона й так гарненька; а треба-б присипать ще борошенцем—є таке борошенце, та не знаю, як його зовуть і де воно продається...

Марися. Як собі хочете, а я їй-богу без роботи не буду сидіть.

Мартин. Не смій мені, кажу! (На бік). Яку-б їй роботу найти пристойну?.. А! (До Марисі). Я тобі п'яльця достану, будеш вишивать у п'яльцях.

Марися. Та я-ж не вмію.

Мартин. Навчишся. Не святі горшки ліплять! А шмаття однеси назад. (Марися знизує плечима і виходить). Піду справді до Сидоровички, я бачив у неї п'яльця, вона вже стара, не бачить, то віддасть для Марисі, для своєї хрещениці, і покаже, як на них вишивать.. Ох, поки то все поставиш на дворянську ногу, то й чуб тобі свердлом стане! (Пішов).

Я в а Ш.

Марися, а потім Микола.

Марися. Таке щось чудне у нас робиться, що хоч з хати тікай!.. Чую я, що батько все про дворянство балакають, а ніяк не розберу, чого то дворянці стидно робить. Дивно... Перше батько казали, що всякий чоловік на світі живе за тим, щоб робить, і що тільки той має право їсти, хто їжу заробляє; тепер же все навиворіт. Коли-б миколу побачить... Учора був

його батько в нас, чи говорив-же він про наше весілля? Микола певно знає—хоч-би прийшов, заспокоїв мене, а то чогось не весело на душі, наче що не добре серце віщує!... Хотіла вчора ввечері вийти до Миколи—лихий приніс письмоводителя, з ним порались до півночі. Поки нагодували. Сьогодні ввечері побачусь...

Микола (від вікном). Марисю, можна зайти?

Марися. Микола! Заходь—я одна: ні батька, ні матери нема!

Входить Микола.

Микола. Марисю, моя рибонько, що-ж ми будемо робить?.. Твій батько не хоче віддати тебе за мене!..

Марися. Чому?!

Микола. А що я не дворянин! І тепер мій батько розсердился, хочуть, щоб я сватав дочку Котовича.

Марися. Що-ж ти зробиш?

Микола. Не знаю!.. Посватать замість тебе дочку Котовича, розбить свої надії, а з ними й серце—все одно, що живим лягти в домовину!.. Знов-же, не послухать батька, то прийдеться з ним посвариться! А тимчасом ти, покїрна волі свого батька, підеш за другого,—тоді удвоє тяжча моя мука буде: я потеряю і батькову ласку і тебе!.. О, чом я не дворянин?

Марися. Ти мене любиш?

Микола. Умру без тебе!

Марися. І я люблю тебе так саме й ні на кого не проміняю. Слухай-же мене. Корися батькові своєму, та тільки сватать Юльку не спіши; проси його, щоб подождав, доки її ти сам не розпізнаєш,—він тебе любить і згодиться! А я тимчасом роздивлюсь, прислухаюсь і розміркую, що робить.

Микола (видається до неї). Марисю! Ти мій розум, моє серце, мої очі! Дай поцілую тебе за пораду!

Марися. Тепер нам не до того! Йди до дому краще, щоб нас тут не застали, тоді й заміри наші розлетяться...

Микола. Іду—йду, Мариночко моя! А ввечері-ж ми зійдемося знову?

Марися. Жди мене під яблунею в садку.

Микола. О, коли-б мерщій зайшло сьогодні сонце!
Пішов.

Я в а Іґ.

Марися, потім Палажка.

Марися (одна). Так от яке застало мене горе! Дворянина батькові в зяті схотілось! Та де-ж на всім широкому світі знайдеться дворянин, щоб так мене любив, як любить мій Микола? І я? Кого так щиро полюблю, щоб промінять його, забудуть? О, нікого, нікого! Краще смерть, ніж заміж за другого!.. (Входить Палажка). Мати! Вони певно не знають нічого... Мамо!

Палажка. Чого, дитино моя?

Марися. Що в нас робиться? Чом батько від Миколи старостів не прийняли? Я-ж вам давно казала, що люблю його, що він буде мене сватать, і ви сами тому раділи...

Палажка. Ох, дитино моя!.. Не пристало тобі тепер іти за Миколу. Батько каже, що ми в дворяни вийшли—панами стали, а Микола не дворянин і через те не рівня тобі.

Марися. Не рівня?.. А хто-ж нам рівня? Хіба хочете, щоб я дізкою посивіла?

Палажка. Не журись, дочко, не посивієш— жених є. Гарний... І чин має...

Марися. Є! Хто?

Палажка. Отой судейський, що приїздив до нас з Стьопою на масляній... Ти йому вподобалась... Пам'ятаєш? Що грав на гитарі і співав... Чин великий на ньому... Ростиратор, либонь...

Марися. Мамо, голубко моя! Я-ж давно люблю Миколу, а того судейського тільки раз бачила, не знаю його і знати не хочу.

Палажка. Ох, не завдавай-же й мені жалю! У мене у самої серце болить за Миколою, я сама його люблю... Та що-ж нам робить, що нам робить, коли тепер не приходиться тебе за простого віддати, бо ми в дворяни вийшли.

Марися. Мамо! Жили-ж ми перше без дворянства і всі були щасливі... На що-ж дворянство нам здалося, коли воно горе приносить, коли через нього ви хочете мене нещасною зробити, занастить мій вік молодий!.. Мамо! Я-ж ваша кров—не губіть мене, віддайте заміж за Миколу. Я не хочу бути дворянкою. Краще жить на світі щасливим мужиком, ніж нещасним паном,—це всяке знає!..

Палажка. Правда твоя! Ох, правда, моя добра ти, моя розумна дитино!.. Ти побалакала зо мною і в мене наче полуда з очей упала. Сама бачу, що дворянство нам біду робить. А почну батькові казати, щоб не видумував нічого, щоб жив по старовині,—то закричить, затупа ногами, почне читати мені якісь бумажки про дворянство, затуркає мене, зачиркає, зіб'є з пантелику—і я думаю: може ми й справді

вже дворяни—і починаю по-панськи привчатися і самій тоді хочеться тебе за благородного віддати заміж!.. Тепер не знаю, що й казати, що й робити—вимучилась зовсім і одуріла. От вже другий день хожу до Сидоровички, вчуся дворянським звичаям, щоб прийняти жениха, бо він сьогодні й приїде.

Марися. Сьогодні?! Мамо! Уговоріть же татка, щоб не губили мене!

Палажка. Ох, не можу, дочко, не можу... Тільки посваримось, дитино моя, а товку не буде! Ще й поб'ємось на старість, бо вже два рази мало-мало не бились... (За вікном голос Мартина: „Сюди, сюди, по-малу тільки“). Батько йде!.. Ходім звідціль.

Марися. Що мені робить?.. Ще батькові упаду в ноги!.. (Пішла).

І в а V.

Мартин, а за ним хлопець уносить п'яльця, потім Марися.

Мартин. Отут, хлопче, постав та й іди собі. (Хлопець ставить п'яльця на місце й виходить). П'яльця! І не хитра штука, а зараз красу господі придали. Якось аж веселіше горниця дивиться. Нехай Марися вчиться. Сидоровичка обіщала показати, спасибі їй. От і благородна кума в пригоді стала! Кумів завжди треба вибирати значних і благородних! А як Марися вийде заміж, то першого онука—он як охристю: кумом візьму повковника Лясковського, а за куму генеральшу Яловську... (Входить Марися її падає йому в ноги). Що це?!

Марися. Не губіть мене, не топіть мене,—я у вас одна!

Мартин. Ого, як злякала, аж ноги затрусились..
Встань! Чого тобі?

Марися. Не віддавайте мене заміж за того жениха, що приїде з города: я його не люблю, я за нього не хочу...

Мартин. Як?! За благородного чоловіка не хочеш? За кого-ж тебе тоді віддять?

Марися. Віддайте мене за Миколу.

Мартин. Світ навиворіт! Панночці—мужика забажалося!.. Не смій мені про це й заїкатися!

Марися. Я люблю Миколу й він мене любить, ми будемо щасливі...

Мартин. Що то за слово таке—любить? Кажі мені, що то за слово таке?.. Га? Що воно означає: чини, чи дворянство?

Марися. Я не вмію розказать... Я..

Мартин. Видумка! Витребеньки! Баб'ячі химерики! Чини, дворянство треба любити, а другої любови нема на світі!

Марися. Я собі смерть заподію, коли...

Мартин. Не сердь мене, бо я порву на собі всю одежу!.. Чуєш?.. Здуріла дівка, — ще й не розгляділа добре благородного жениха, а вже їритується! Та жених такий, що хоч-би яка панночка, то з охотою пішла-б за нього—от приїде, то побачиш!.. А про Миколу й не думай! Та я скоріше вб'ю тебе, ніж віддам за мужика, я тебе з дому вижену, я тебе... Та я не знаю, що зроблю!.. Ог дітки! Ти для них пеклуєшся, побиваєшся, з шкури лізеш, а вони замість дяки—серце тобі на двоє роздирають! Мало мені муки з Красовським і так, та ще тебе віддам за

мужика, щоб він зуби скалив?.. Іди! Жених може вже з гори з'їзжає.. Іди, одягнися мені у нове плаття, а цих речей щоб я більше не чув!

Марися. Тату...

Мартин. Який я тато? Що то за тато?

Марися. Папінька!

Мартин. І слухать не хочу! Іди, роби, що велять. (Марися пішла). Не знає свого щастя, сказано: молоде — дурне.. Ох, діти-діти! Як-би ви знали, як-то хочеться бачить вас хорошими людьми, щоб ви не черствий хліб їли.. Як-би то знали... Тоді-б ви зрозуміли, що батьки не вороги вам... От трохи погримав, а вже й жаль!.. Воно-ж, дурне, дума, що я їй ворог! Ворог за те, що витягаю з мужичества... А чого мені це коштує?.. Колись подякує. (Входить Омелько). Ідуть?

Я в а VI.

Омелько (задихався, не може говорити). Ї-ї-ду-ть!

Мартин. Чого ти так засапався? Сопеш, як підпалений кінь!.. Далеко?

Омелько. Ху, ху, ху!.. Утомився...

Мартин. Ти-ж конем їхав?

Омелько. Де там! Упав, к бісовому батькові, з коня...

Мартин. Я-ж кажу, що так... Далеко?

Омелько. Ні, зараз за могилою і впав! Тільки що виліз на Рака, а...

Мартин. Не про те! Не про те я питаю! Чи далеко ідуть?

Омелько. Та мабуть уже близько біля двору.

Мартин. Ти-ж бачив, хто їде?

Омелько. А хто-ж? Трохим їде—нашими кіньми й нашою натачанкою...

Мартин. А в задку сидить хто-небудь?

Омелько. В задку?. Не примітив!

Мартин. Чого-ж ти біс, бодай ти луснув! (Їде до вікна).

Омелько. Чисто коліно збив, болить, як печене, прибіг пзпереду, а він ще й лається!.. Чорт на тебе угодить... (Пішов).

Мартин. Він!.. Жених!.. (До дверей). Душко! Палазю! Приїхав! Жених приїхав. Одягайтесь мершій!.. А, аж серце забилося!.. Принять треба на славу!.. (Відчиняє середні двері. Виходить Націєвський з гитарою в руках, у шерстяній накидці. Мартин іде до дверей, розставивши руки). Милости прошу, дорогий гостю! Націєвський кладе гитару на стілець. Обнімаються й цілуються.

Завіса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Декорація та-ж.

Я в а І.

Омелько й Трохим вносять столи.

Омелько. То це жених нашої Марисі, сьогодні й заручини?

Трохим. Еге. Дорогою він мене частував біля кожного шинку—гарний панич!

Омелько. Він-же й мене частував тоді, як чоботи й кобеняка вкрали, бодай йому...

Трохим. І що вони там роблять—ті судейські: такого їх, як галок в осени?

Омелько. Бумаги, каже, пишуть.

Трохим. На що-ж ті бумаги?

Омелько. На продаж. Продають.

Трохим. Та хто-ж їх купує, кому вони потрібні? Хіба на цигарки?

Омелько. Виходить, є такі люди, що купують. От бачив повіреного, що приїздив: коні, як змії, тарантас блищить, фурман—наче коробейник Улас.. Бачив? Отже він бумаги продає. Його фурман дав мені на цигарку легкого тютюну й розказував, що каже, його пан якісь бумаги пише і продає людям— що кому потрібно, з того й хліб їсть, і будинок має

у городі. От і наш пан, каже, купив якісь бумаги у нього на Красовського, а Красовський, каже, довідався, приїздив аж у город, заплатив дорожче і він продав йому бумаги вже на нашого пана. Так і торгує!

Трохим. Диви! А не чув, коли буде весілля?

Омелько. Не чув. Вчора гуляли довго—жених і доси спить.

Я в а II.

Входить Мартин.

Мартин. Чо о ви тут стовбичите?

Омелько. Стола від Сидоровича принесли.

Мартин. Ага! Ну, біжи-ж ти, Омельку, принеси умиваться паничеві. (Омелько й Трохим виходять). Ще спить. Сказано—чиновний чоловік,—не то що простий шляхтич: ще й чорти навкулачки не бились, а він схопиться й гасає по хазяйству!.. На що вже я от, здається, зовсім вибився на дворянську лінію, а не можу вранці довго спати—боки болять, а треба привчатися! Воно якось так—зовсім другу пиху тобі дає. Прийшов хто рано, чи там яке діло по хазяйству, а ти спиш!—Дома пан? питають.—Та ще сплять!—О, і всі на пальчиках!.. Безпремінно заведу такий порядок, чи прокинувся, чи ні, а буду лежать до сніданку. (Омелько несе ночви й відро води). Що це?

Омелько. Та умиваться-ж.

Мартин. Ну, й що тобі сказати? Де-ж ти бачив, бусурмене, щоб люди в ночвах умивались? Поросят тільки в ночвах патрають, а ти хочеш благородного чоловіка...

Омелько. Та я-ж письменоводителеві над ночвами ціле відро води на голову вилив.

Мартин. То инша річ—чоловік сирий і на похмілля.

Омелько. А цей хіба тверезий учора ліг?

Мартин. Не твоє діло! Іди візьми велику дерев'яну миску й води в полив'яний глечик.

Омелько. І щоб то відразу сказати, а то носись. (Пішов).

Мартин (один). Треба десь такого служку достати, що при горницях був, бо Омелько старий для послуги, нічого не тямить. (Омелько вертається в глечиком і мискою). Там постав, і як що спить, то навідайся через яке врем'я. (Омелько пішов у другу хату, входить Палажка). Спить ще. А що, як там, душко, у тебе: чи все готово?

Палажка. Поки люди позіходяться, усе буде готово. (Входить Омелько).

Мартин. А що?

Омелько. Потягнувсь, лупнув очима, повернувся на другий бік і знову захріп.

Мартин. Навідайся-ж опісля.

Омелько. Може-б я там посидів, поки прокинетесь?

Мартин. Опісля, кажу тобі. Чого ти там будеш стирчать, ще й сам заснеш.

Омелько. А потім прозіваю—будете лаять.

Мартин. Не патякай! Поклич панночку! Де вона?

Омелько. Поросся патрають.

Мартин. О-о-о! Нехай одягнеться і сюди йде. (Омелько пішов. Де Палажки). Я-ж тобі казав, я-ж тебе

прохав, щоб ти їй не давала ніякої роботи: руки чисто порепаються,—а ти порося її заставила патрать!

Палажка. Та цить уже, не гримай. Який-же чорт буде обід варить, коли робітниці не тямлять нічого.

Мартин. Палазю, Палазю, не кричи, душко, а то почує. Ну, йди, душко, сама обід готов, а вона нехай ще побуде з женихом.

Палажка. А ти-ж з ним балакав?

Мартин. Та ми вже зовсім скінчили з ним: 500 рублів приданого, весілля на наш кошт, два роки доставлять у город топливо й де-які предмети на продовольствіє і хату поставить у городі—місце у нього є. (Входить Марися). Ну, то йди-ж, Палазю, щоб справді там робітниці не нашкодили чого в обіді, а то замість поросяти подадуть обгорілий оцупок. (Палажка пішла). Ну, моя дитино, я вже скінчив з твоїм женихом. Сьогодні заручини, а на Тройцю й весілля.

Марися. Не любите ви мене... Випихаєте з дому...

Мартин. Я? Тебе не люблю? Душу свою готов тобі віддати!.. Для кого-ж я побиваюсь, як не для вас? Послухай мене, доню моя: краще білий хліб, ніж чорний, краще пан, ніж хам! І батькове око, як прийдеться умирать, закриється спокійно, бо душа моя знатиме, що мої унуки дворяни—не хлопцї, що не всякий на них крикне: бидло, теля! Ох дочко, ти не знаєш, як тяжко хлопом бути, усіх бояться, усіх лічить вищими від себе! І щоб ти цього не знала; а я всього попробував і знаю. Не хмурся-ж, не хмурся... Жених вийде, а ти сядь за п'яльці, будь з ним приятна. Сядь, доню: за п'яльцями якось пристойніше сидить... Так ніби за роботою. (Садовить її). Отак. Я-ж

зараз вернуся, а ти поведься з женихом, як слід дочці
Мартина Борулі, уродзеного шляхтича! (Пішов).

Я в а ІІІ.

Марися, потім Омелько проходить в кімнату, де спить Націєвський.

Марися (одна). Ох, тату, тату! Як-би ви знали, як мені тяжко слухать ваші речі! Наче тронулись. Що мені робить? Щоб не сердить батька, я тим часом покірствую, а чого наговорю женихові—то нехай тільки слуха! Коли-ж і після того не одчепиться, то піду вже на одчай: нехай хоч б'ють, хоч ріжуть—однаково! (Виходить Омелько).

Омелько (несе обома руками миску, а в місці глечик). Вже одягся! Ну, жених!.. Яка у нього червона жилетка, аж очі в себе вбирає!.. Одчиніть двері, а то воду розхлюпаю... (Марися одчиняє). Хоч-би нас почастували добре на заручинах; дома не страшно й випить. (Вийшов).

Марися (одна). Виходь, виходь, скоріше... Може сам одцураєшся, коли почувеш, як я тебе поважаю.

Я в а ІV.

Входить Націєвський, одягнений у сюртук з куцими полами. Рукава з буфами, коло плечей вузчі, а біля руки ширші. Штани широкі—трубою, коло чобота зовсім вузенькі. Жилетка червона, двохбортна, без манішки, з мідними гудзиками, шия пов'язана чорним шовковим платком.

Націєвський. З добрим утром, Марина Мартиновна, як спалося, спочивалось?

Марися. Лягли легко, встали ще легше... А ви як? Здається—і лягли важко і встали тяжко?

Націєвський (на-бік). Зразу збрила! (До Марисі). О, яка ви гострая і строгая!.. (Бере гитару й побринькує). Нам з привички! Інший раз, як вернешся од Шулемки, так ще тяжче ляжеш, одначе діла за нас ніхто не робить!.. А ви вишиваєте?

Марися. Ні. Я не вмію, так сижу: батько звеліли вас подождать за п'яльцями, щоб ви подумали, що я баришня...

Націєвський. А ви хіба не баришня?

Марися. Не знаю, як вам здається... Я просто дівчина, мужичка, нічого не вмію; я вмію жать у полі, громадить, мазать, коров доїть, свиней годувать!.. Подивіться, які у мене руки...

Націєвський. І разпрекрасно! А як вийдете за мене заміж—ібо ми вже з папінькою вашим сіє діло покончили, не знаю, як ви,—тоді не будете жать: найдеться друга робота, более благородная... І руки побіліють... А по вечерам я буду вам грать на гитарі. Буде весело, у мене знакомих доволі...

Марися. Я за вас не хочу заміж, то татко мене силують, а я вас не люблю...

Націєвський. Як побрачимся, тоді полюбите!.. Любов—ета злодійка приходить зря: сьогодні нет єйо, а завтра вот она! Та ви ще мене не знаєте! (Б'є акорд на гитарі й співає):

— Гандалер молодой,
Взор твой полон огня;
Я стройна, молода,
Не свезеш-ли меня?
Я в Ріальто спешу до заката,

Видиш-ли пояс мой?
С жемчугом, с бирюзой,
А в середине его
Изумруд дорогой,—
Вот тебе за провоз моя плата!
— Нет не нужен он мне,
Твой жемчужный убор:
Ярче камней и звезд
Твой блистательный взор:
Жажду я одного поцелуя!

У нас многія баришні од мене таять і ви розтаєте.

Марися. А я чого буду таять, — я не сніг.

Націєвський. Ну — розтопитеся...

Марися. Борони боже! Хіба я смалець?

Націєвський. Ха, ха, ха! Остроумно! Одно слово полюбите мене — ручаюся.

Марися. О, ні! Ви мені противні...

Націєвський. Это даже обидно, ібо я всегда нравился женщинам... Почему-же у вас такая злость против мене?

Марися. Я вас не люблю і прямо вам кажу, а ви таки лізете в вічі, от через це ви мені противні.

Націєвський. Та нет!.. Это ви шуткуєте... Это ви говорите по той простой причине, что мало знаете меня; а когда выйдете замуж, присмотритесь, і апробуєте—как пишется в журналах—тогда другое скажете!.. А тепер заключим наш разговор поцілуєм как жених і невеста. (Співає). „Жажду я одного поцілуя!..“ Позвольте!

Марися. Цього ніколи не буде! Мені легше випить оливи з мухами, ніж вас поцілувати! Душа моя до вас не лежить і очі мої не стрінуться з вашими; а

коли ви й після цього все-таки хочете, щоб мене присилювали за вас заміж, то знайте: я люблю давно другого, чуєте? Люблю другого, йому слово подала й не розлучить нас ніхто — хіба могила, а за вас я тоді вийду заміж, як у Спасівку соловейко заспіває! От вам уся моя правда. І нічого нам балакати, розміркуйте гарненько і більше до нас не приїздіть... А тепер — прощайте! (Хутко виходить).

Ява V.

Націєвський, а потім Мартин і Палажка.

Націєвський (один). Любить другого... Положим, ежелі тільки любить, то це крупний пустяк, но ежелі любов з фіналом... Це для мене мучительно будить і позорно даже!.. Впрочем до свадьби, далеко, ми і єто разузнаєм; а отказаться й перед вінцем можна!.. Как-би я не вскочил у корито? (За коном голюс Мартина: „Так я хочу!“ Голюс Палажки: „А я не хочу“). Голюс отца і матери.. Один — хоче, другий — не хоче. Желательно послушать — об чом спор? Назерно про меня... Сюда, сдається, йдуть! Сховаюсь. Де-б-же? Тут нема місця... А, в етой комнаті, де спав, біля дверей є шкаф, за шкапом стану. (Пішов. Входять Палажка й Мартин).

Палажка. Не хочу, не хочу я твоїх кумів!..

Мартин. Цсс! Дурна! (Йде на пальчиках до дверей і загляда). Нема. Пішли мабуть з Марисею на проходку в садок... Так не буде, як ти, душко, кажеш! Кумом візьмемо Лясковського — чоловік значний і нужний, а кумою буде генеральша Яловська — вона крижмо хороше дасть...

Палажка. Так кажу-ж тобі, що я не хочу ні Лясковського за кума, ні Яловської за куму.

Мартин. У Лясковського дітей нема, багатий, він і дитину виховує по-дворянськи.

Палажка. Як-раз! Такий скупий, та буде він тобі піклуватися про чужу дитину. Мені страшно на нього й глянуть!.. Краще ми візьмемо кумом Гарбузинського, а за куму Тршинську.

Мартин. Ог вигадала! Ну, Тршинська ще нічого кума, а в Гарбузинського своїх десятеро: чого від нього можна сподіватися для хрещеника?

Палажка. І ніколи ти мені не уважиш, я-ж згодилась, щоб хлопчика звали Матвієм, а ти уваж за кумів.

Мартин. Та не уважу! Лясковський полковник, а Гарбузинський капітан.

Палажка. То нехай-же тобі чорт, коли так. Вибирай собі сам кумів, нічого було й питать мене. (Йде назад).

Мартин. Куди-ж ти, стривай!

Палажка. Ніколи мені, через тебе порося ще перепечеться! Бери собі, кого хочеш. (Пішла).

Мартин (іде за нею). Ти-ж розміркуй... Нічого в чинах не тямить! (Пішов).

Я В А Ч І.

Входить Націєвський з накидкою в руках а потім Омелько.

Націєвський (надіває накидку). Це так! Невеста з приплodom!.. Благодарю!.. Я ще тільки сватаю дівку, а вони, бачу, вже й дитину хрестить будуть. Ні, шукайте собі дурнішого. (Бере гітару під

воду). Давай бог ноги від такого шлюбу. Піду наче у проходку, і поминай як звали! (Хоче йти, входить Омелько).

Омелько. А ну, скиньте лиш чоботи, посидьте трохи босі, тепер тепло.

Націєвський (на-бік). От тобі й маєш! (До Омелька). З якої статі? Для якої надобности?

Омелько. Та я достав трохи галанської сажі, то почишу, щоб блищали... Я в мент... я чистив і письмоводителеві, і...

Націєвський. А!.. Не нужно брат... Скажи мені—чи тут є коршма?

Омелько. А як-же без шинку? Тут зараз за містком... Без шинку не можна.

Націєвський. То я піду трохи пройдуся, а кстаті у мене є діло до коршмаря. (Пішов).

Омелько (одн). Похмелиться пішов... і не диво. У чоловіка голова тріщить після вчорашнього—ло собі знаю. А наші завели сварку за кумів. Ну й чудні! На Тройцю ще тільки весілля, та може й дітей у Марисі не буде, а вони вже збираються хрестить онука!... Старий хоче кумом повкóвника, а стара—копитана! І таке підняли, що страх! Стара вже двічі за качалку хапалась!..

Я В А VII.

Входить Мартин і Палажка.

Мартин. Ну, годі, ну, не сердься, душко, а то ти й при гостях надмешся, як гиндичка!.. Я вже згожуюсь: нехай першого охрестять твої куми, а другу дитину мої...

Палажка. Отак добре! Як так, то я вже це сержусь... Натомилася з обідом, а тут ще й через сварку... Ну, обід готов...

Мартин. А ти чого тут виснеш?

Омелько. То я достав галанської сажі, хотів паничеві чоботи почистити, а він пішов у коршму...

Мартин. Чого?

Омелько. Похмелиться.

Мартин (підступа до нього). А ти по чім знаєш? Га? Хіба він тобі казав, що йде похмелиться?.. Звідкіля ти це узяв?

Омелько. Та я так догадуюсь, а він казав--діло є до коршмаря.

Мартин. Н-ну! Не такий сьогодні день, а коли я тобі зубів не повибиваю за твої речі, то не я буду!.. Так і ляпнеш, що в голову влізе. Біжи поклич його зараз, скажи--гості збираються, будемо обідать. А Марисі не бачив?

Омелько. У садку сидять.

Мартин. Гукни й на неї, щоб ішла. (Омелько пішов).

Палажка (у двері). Дівчата, готуйте стіл!

Мартин. Що-ж це нема гостей? (Входять дівчата й пораються коло столу).

Палажка. Кого-ж ти кликав?

Мартин. Дульського, Протасія, Сидоровича, Рачинського, з жінками, з дочками,—набереться доволі.

Я в а VIII.

Входить Дульський з жінкою.

Дульський. Здоровенькі були!

Мартин. Просимо, просимо... (Жінки цілуються, сідають і тихо балакають).

Дульський. Ну, поздоровляю тебе! Дай боже діждать онуків.

Мартин. Спасибі. (Входить Протасій з жінкою, двома дочками). От і Протасій з семейством. (Дульський ховається між бабами).

Протасій. Всього доброго вам у хату! (До Мартина). Голова трохи боліла після вчорашнього... А добре співає гражданський офіцер, твій зять! Я ще як жив на Дідовій балці... А там здавна осівся Кирило Гарболінський,—він був, кажуть, маркитантом в 1829 году й нажився здорово: свій табун коней, пар 40 волів, корови, вівці... тоді не так ще сутужно було на землі, як тепер... А ми держали сад і став графа Рип'яшинського—на одкупі... Сад був чудесний.. Одних груш, бувало, в Херсонщину хур 10 одішлемо, а скільки свині поїдять, та доволі того з тебе, що ми тоді вигодували десять кабанів, та які кабани!

Тимчасом, як Протасій говорить, входить ще Сидорович з жінкою, здоровкаються, жінки цілуються; входить Марися-Сидорович глянув на Протасія, махнув рукою й пішов до Дульського. Слухає один Мартин, котрий теж покида Протасія й той, сказавши слів десять на вітер, заміча, що ніхто його не слуха, замовк, і в цей мент побачив Дульського.

Протасій Ага! Дульський вже тут! Пане Мартине, а скоро будем обідать?

Мартин. От зараз прийде панич наш, він пішов трохи прогуляться..

Протасій (Дульському). От і добре: поки обідать, я тобі скінчу про церкву,—вчора не договорив, хтось перебив.

Дульський (на бік). Нікуди від нього не сховаєшся, заговорить на смерть.

Входить Рачинський з жінкою і ще гості. Цілуються. Протасій застукав Дульського й розказує йому, а той тільки головою хитає. Мартин починає нудитися: то в двері виглядає, то на столі поправляє, то жінку манить до себе пальцем, шепочеться з нею, розводить руками, зве Марисю.

Під кінець монолога він зовсім стурбований.

Протасій. Так ото, знаєш, поїхали ми у Кременчук—з Сидором Карповичем Жироїдовим, може чув?.. Він ліг п'ятнацять, а може й двацять буде, як умер в Яструбинцях... Царство йому небесне... Балка упала на голову її убила його... Славний чоловік—я з ним спізнався ще у Плискові, імені графа Лопушанського. Лопушанський охотник був на всю округу... Я в нього достав собі хорта, та така була собака, що зайцеві й писнуть не дасть... Поїхав у Плисків до свого давнього знайомого Івана Жука, а старий Жук і каже: шкода—млин сгоїть, поправляють. Нічого робить, стали ми годувать воли, а тут прийшов Сидір Карпович—він підрядився в Возлогах у Херсонщині строїть церкву—і ото попросив мене поїхать з ним в Кременчук лісу купувать. Діло було на провесні. Не доїзжаючи Кременчука, є город Крилов, а там живе давній мій приятель, ще й кум Супостатов. Лісом торгує. Ми з ним у венгерську компанію познайомились, я хрестив з його жінкою дочку у Митрофанова—може знаєш? Єлена Вінкентевна... (Входить Омелько).

Омелько. Оказія пане...

Мартин. А що? Де панич?

Омелько. Подався у город.

Мартин. Як?

Омелько. Наняв Шулима і той його повіз на своїй коняці в город.

Мартин. Брешеш, ироде!..

Омелько. Я сам бачив, як виїхав з двору, ще й казав мені: кланяйся своєму пачові, скажи, щоб не ждали мене більш ніколи... Я, каже, пошуткував!.. Коршмарударив кобилу батогом, повозка заторохтіла, і я більш нічого не чув.

Мартин. О, господи! Що-ж це? Насмішка?... Не може статся, тобі так здалося!

Омелько. Та нехай мені повилазять! Коли не вірите, то спитайте Голду! (Мартин хватається за голову й сіда; гості сполошилися, шепчуться).

Дульський. Ходім, панове, бачите—чоловік у такій оказії, чого нам тут стирчать?

1-й гість (на відході). От тобі й заручини...

2-й гість. От тобі й чиновний жених... Ха, ха!

Протасій. То я тобі другим разом розкажу. Прощайте! (Всі виходять).

Мартин (векакує). Осудовисько! На весь світ осудовисько!.. Палажко! Що мені робить? Що нам робить?

Палажка (обіймає Марисю). Бідна моя дитина! Ославив, покинув!.. (Плаче). Хто тебе візьме тепер?..

Мартин. Цить! Я йому так не подарую! О, мизерний, о, паскудний! Кипить моя кров!.. Кипить!.. Мені страм, дочці страм!.. Перед усіма дворянами страм!.. Ні! Я-ж і тобі, я-ж і тебе. (Біжить до дверей і тука). Омелько!

Омелько. Я тут, ось!

Мартин. Сідлай мені Рака, а сам сідай на Блоху, (Омелько вийшов). Палажко! Достань гарапник, давай шапку!..

Палажка. Опам'ятайся, що ти робиш?

Мартин (тупає ногами). Не питай!.. Роби, що велю, (Палажка пішла). Я ж на твоїй спині всю свою обиду випишу!.. Я-ж тобі..

Марися. Папінька...

Мартин. Мовчи! Геть пішла. (Марися вийшла). Не будеш ти славить, будеш ти струпи гоїть!.. Палажко! Давай шапку, давай гарапник!.. О, злість мене задавить... Омельку! Мерщій!

Входять—Омелько з середніх дверей, Палажка з бокових.
Палажка подає шапку й гарапник.

Омелько. Готово!

Мартин (надіває шапку, бере гарапник). Бери й ти батога, за мною! Я-ж з тебе зроблю писанку!.. Я-ж тобі покажу, як шуткувать з дворянином.

Мартин та Омелько виходять. Палажка обнімає Марисю;
плачуть.

З а в і с а.

ДІЯ П'ЯТА

Декорація та-ж.

Я В А І.

Зходять Степан та Омелько, Степан одягнений по дорожньому, Омелько несе за ним скриньку.

Степан. Ну,—дома. (Роздягається).

Омелько. Де його поставить?

Степан. Став тут і доказуй мерщій, як далі було. Далекко-ж ви його догнали?

Омелько. От зараз на повороті, біля розкопаної могили.

Степан. Ну?

Омелько. Стали наближатися, а панич той певно пізнав нас, почав штовхати візника у спину; а візник оглянувся і зараз затріпав обома руками, зашарпав кобилку віжками й ну її цвйохати батогом; а кобилка вскачпустилась, а ми ще гірше припустили. Коні наші погомилась, бо ми з копита вскач погнались. Блоха вже стала спотикатися, а Рак аж стогне під паном! Вони не втечуть, а ми не доженем. А біля могили дорога переоранз, повозка застрибнула по борознах, потім задок схилився на лівий бік, потім одскочило колесо, вісь одбилась, кобилка стала, візник схопився що є духу попер у бур'яни... Отут ми їх і дог-

нали... І я напарив візника, а панича пан частували... Спасибі, чумаки одняли а то мабуть і вбили-б... А потім пан зліз з коня, стали пить воду, трусяться та й упали, як неживі!.. Чумаки ті їх додому довели.

Степан. От нещастя!.. Іди-ж випрягай коня. (Омелько пішов).

Ява II.

Степан, а потім Марися.

Степан (роздягається). І хто-б сподівався, що так скінчиться сватання? Добре й Націєвському сердешному досталось, одначе—хоч-би тобі пару з рота пустив!.. Як приїхав, то слабів дві неділі. Я його питаю: а що, як?.. Нічого, каже, приймали дуже гаряче. Тепер і сам бачу, що гаряче!.. Погані наші діла, усе пішло шкереберть: і в дворянстві одказали, і земський суд скасували, й я остався за штатом—і куди примоститься, сам не знаю.. (Входить Марися).

Марися. Стьопа! Приїхав? Здрастуй, братіку! (Обвіма його). Гарно, що ти приїхав—ми вже з мочі вибились і рзди не дамо!.. Батько дуже слабі—мабуть умруть... (Плаче).

Степан. Що-ж йому таке?

Марися. Одно до другого.. Тут оказія з тим женихом,—ти мабуть чув.

Степан. Чув. Омелько розказував.

Марися. Не всіли батько очунять після тієї оказії, а тут Красовський зібрав людей, виганяв нас із села, хотів розвалить хату; батько дуже сердились, сварились, кричали і з ними зробилась якась при-

чина: впали на землю зовсім як мертві... Ми з матір'ю в ногах у Красовського валялись—на силу одпросились на місяць, та й то дядько Гервасій заступились... І це ще не кінець! Прошло скільки днів, батько стали поправлятися, як знову получили бумагу, що в дворянстві одказано, і зовсім уже занедужали, з сили вибились, нічого не їдять... Усе зітхають та читають ту проклятушу бумагу... Коли-б хоч з Красовським помирились, а то він знищить нас зовсім: завтра строк вибираться, а куди вибираться, що робить з слабим батьком—сами не знаємо. Добре хоч ти приїхав.

Степан. От наказаніє! Не знаю, як і признатися тепер батькові!.. Я вже, Марисю, теж не служу—мене за штатом оставили.

Марися. Не кажи, не кажи батькові, вони зараз і вмруть, як ще довідаються, що й ти не служиш, після скажеш...

Степан. А мати-ж де?

Марися. Пішли до дядюшки Гервасія просить, щоб помирився з батьком: чи не дасть якої ради—його так татко любили, завжди слухали... І посварились...

Степан. А за що-ж уже з Гервасієм папінька посварився?

Марися. Багато говорить, я тобі після розкажу, а тепер—іди до батька, вони тебе дуже нетерпляче ждали. Тільки не кажи, що ти не служиш, після...

Степан. У мене аж ноги стали труситься... Стільки біди кругом, що й... (Махнувши рукою, пішов у бокові двері).

И в а Ш.

Марися, а потім Микола та Степан.

Марися (одна). Так уже вимучились усі, що здається й умерти-б було краще, ніж що-дня турбуватися й не бачить краю всім бідам і напастям! На дядюшку Гервасія уся надія... Чи вблагають-же то його мати? (Входить Микола). Ну що? Мати у вас?

Микола. У нас. Батько згодилися, зараз прийдуть сюди. Я почув і побіг мерщій тобі сказати про цю радість! Може й нам щастя знову усміхнеться!..

Марися. Ну, і гарно.

Микола. Здається, і Степан приїхав?

Марися. Приїхав—він у батька.

Микола. То я зостанусь... (Входить Степан).

Степан. Іди, Марисю, панінька тебе кличуть. А, Микола! Здрастуй.

Микола (поцілувавшись). А що, як батько?

Степан. Хоч і не пигай!.. Змарніли зовсім.

Микола. Ти-ж надовго приїхав?

Степан. Зовсім.

Микола. Ог і чудесно! І який-же я радий, що ти зостанешся у селі? Знов затоваришуєм.

Я В А Іґ.

Входять Палажка, Гервасій і Протасій.

Палажка. Стьопа! (Обнімає й цілує його). Що, бачив батька?

Степан (зітхнувши). Бачив.

Палажка (крізь сльози). Як смерть... Як смерть...

Гервасій. Заспокойтесь, заспокойтесь—сльозами не pomoжете.

Степан. Здрастуйте, Гервасій Семеновичу, Протасію Матвієвичу!

Гервасій. Здоров, козаче, здоров. (Чоломкаються).

Протасій (чоломкається). Як-же служебні діла?

Гервасій (побачивши Миколу). А ти чого тут опинився?

Микола. Почув, що Степан приїхав.

Палажка (до Гервасія). Заходьте-ж, Гервасій Семеновичу, прямо сюди.

Гервасій. Може-б попереду ви йому сказали, щоб не стривожить.

Палажка. Ну, ну, добре—я скажу. (Пішла).

Гервасій. А що-ж, Степане Мартиновичу, швидко столоначальником будеш?

Степан. Де там. Я вже не служу, Гервасію Семеновичу!

Гервасій. Ну?!

Степан. За штатом остався.

Гервасій. О?! Чув, чув—мені казав Красовський, що земський суд скасували. Так ти, виходить, лишній! І на що тобі та служба? Чи багато-ж ти брав жалування?

Степан. Два роки нічого не получав, а оце на третій, по розкладці, два з половиною у місяць назначили.

Гервасій. Два з половиною?! Здоровий, молодий чоловік два роки дурно сидить, а на третій у місяць отримує два з половиною!

Протасій. Я ще як служив у покійного землеміра Харитона Харитоновича Кацавейченка, він жив у Трахтомирові, на Дворянській вулиці, в будинку... Дай бог пам'ять... В будинку графа..

Гервасій (махав рукою на Протасія й перебиває його). Послухай мене, Степане, покинь ти думку про чиновника! Зовсім здурів старий: робітникові платить на своїх харчах 30 рублів, а сина замість того, щоб привчати до хазяйства, віддав у службу—байди бить!.. Тепер не ті часи, з твоєю наукою далеко не заскочиш. І все то дворянство наробило. І батька треба збити, щоб він з дворянської зарубки зіскочив, бо все хазяйство піде прахом, а чиновника з тебе не буде...

Степан. Та я вже набив руку, Гервасію Семеновичу, де-які бумаги й сам умію писати.

Протасій. Покійний землемір Кацавейченко...

Гервасій (не слухав Протасія, до Степана). Плюнь ти на це діло! Батько старий, слабкий, а одному синові, мавши добре своє хазяйство, не варт тинятися по канцеляріях і за два з половиною в місяць тратити здоровля, зводить готові гроші на одягу, на харчі... Добре, як дослужишся до чого путнього, а як так і вмреш канцеляристом, а хазяйства не навчишся, не привикнеш—що-ж робить під старість? От і тепер—за штатом: як-би не було хазяйства, що його робить. Покинь, сину, берись за прадідівське ремесло.

Степан. Та... Воно... Я й сам бачу тепер... Я не від того... Не знаю, як батько...

Гервасій. От я з ним побалакаю.

Степан. Тепер не кажіть, Гервасій Семеновичу, бо ще гірше заслабне...

Гервасій. Я знаю, коли сказати, тільки не потурай батькові, не шукай дворянства,—усе буде гаразд.

Палажка (з дверей). Ідіть, Гервасію Семеновичу, (Гервасій іде). Зрадів старий, аж наче ожив тріхи. Гервасій і Палажка пішли.

Я в а ґ.

Протасій, Микола й Степан.

Протасій. Стьопа! Микола! Йдіть, я вам розкажу. (Микола й Степан беруть стільці й сідають коло Протасія). От Гервасій каже, що два з половиною мало, а як я у покійного землеміра Кацавейченка брав півтора! Правда, раз-у-раз в командировках, та на його харчах... Раз, знаєте, поїхали межувать землю до Губачевських-Носачів... Вони жили тоді всі разом у Семикратах... А батько їх — ніхто з вас не знав батька? Він, літ п'ятдесят тому, як умер, — не знали?.. Ні, ні, не знали... Перебрівав собі горло бритвою... Він був жонатий на Свєрбихвостовій, — там лукава була жінка, борони боже всякого хрещеного від такої!.. Змолоду крутила хвоста з уланами... Не далеко від них стояв уланський повк, так вона одного улана... От забув, як його фамілія... На умі вертиться.. Так якось чи на птицю, чи на лоша скидається... так окрутила, що він покинув службу й переїхав до неї в село ніби управляючий і почав заправлять... Гі! Гі! А сам Губачевський-Носач тут-же живе й нічого не каже.. Заперся собі в своїм кабінеті і наче його нема... Гі! Гі! Так мужикам стало жаль пана, він, покійний, добрий чоловік був, і таки улан той... От забув фамілію — обижав їх. Застукали мужики того улана... Ксьокачевський! А бодай тебе — так, так, Ксьокачевський! Я ж кажу, що на лоша ски-

дається: Ксьо, Ксьо — Ксьокачевський!.. Застукали на току, звязали й одвели в стан! Отаке було... А під старість, як уже почало від старої Губачевської трухлявим деревом одгонить, вона добивалась від старого Губачевського-Носача любови... все співала йому: гори, гори моя лямпада... Гі! Гі! І до того його довела, що він перерізав собі горло бритвою. Так з'їхались наслідники і треба було розмежувати землю. Кацавейченко покійний—царство йому небесне—й каже мені: бери астролябію, поїдемо! А дощ, як із відра... (Виводять Мартина під руки Гервасій і Палажка, Марися йде за ними). То я вам після докажу. Це дуже цікаво.

Я в а VІ.

Мартин, Гервасій, Протасій, Палажка, Марися, Микола і Степан.
Мартина садовлять на стільці. Він жовтий—від розлиття жовчи.

Мартин. Здрастуйте!.. Бачите, як перевівся Боруля!

Гервасій. Послухай-же мене, Мартине, я тобі добра зичу. Зараз і поздоровшаєш.

Мартин. Ні.. Ще поїду в город, повезу всі дворянські бумаги Кастану Івановичу...

Гервасій. Знову за своє! Мало тобі лиха через те химерне дворянство?

Мартин. Бумаг-же, бумаг багато!.. П'ять літ діло йшло... Зовсім були признали, сопричислили... І не утвердили!.. І через що? Пустяк! Сказано в бумазі, що не так хвामилія стоїть: у нових бумагах—Боруля, а в старих—Беруля!.. Бодай тому писареві руки назад лопатками повикручувало, що написав—Беруля!..

Я й сам не знаю, хто я: чи Боруля, чи Беруля... Може й Беруля!.. Та так і покинуть? Жаль живий бере мене за серце... А може ще Каєтан Іванович...

Гервасій. Витягне з тебе яку сотню, або й дві.

Мартин. А як докаже, що Боруля і Беруля—однаково?

Гервасій. Чом-же він і досі не доказав? Повір мені, Мартине, нічого з цього не буде, тільки хазяйство зведеш, дітей старцями зробиш і сам у бідності помреш. Чого-ж ти хочеш?

Мартин. Дворянства...

Гервасій. Ні, торби! Воно-ж тебе в хворобу угнало—глянь на себе... воно тебе посварило з Красовським і зо мною—всі біди твої від нього!.. Хазяйство ледве живе, а дворянство без розуму і без науки—хліба не дасть. Послухай мене: спали всі бумаги, щоб і не свербіло, бо ти слабкий на дворянство і вмреш від цієї хвороби.

Мартин. А як утвердять?.. Може хоч після смерти утвердять...

Гервасій. Ну, роби як хочеш!

Палажка. Старий, зглянься на нас, послухай Гервасія. На що нам те дворянство, як ти помреш, а ми без хліба останемося...

Марися. Рідний мій, дорогий тат... папінька! Нам не треба дворянства; одного бажаєм—щоб ви одужали, і знову будемо жить весело, як колись...

Боруля шукає очима Степана.

Степан. І я, папінька, не хочу дворянства...

Мартин. І ти, Стьопа?! Не хочеш? Дворянства не хочеш... Ти? (Зітхає). Всі не хочуть... Хлопи... Хлопи...

(До Палажки). Піди, душко, принеси палятурку, там у мене під подушкою. (Палажка пішла). Нехай Омелько принесе соломи й затопить грубку. (Марися пішла, а через який час вертається з Омельком, котрий вносить солому; зазначає в грубку й підпалює). Потухне остання іскра від бумаг, потухне моє життя... Умру на ваших очах, побачите! (Палажка вносить палятурку, повну бумаг, Мартин розв'язує). Права на дворянство!.. Грамота... Герб!.. І це все спалить? (Читає крізь сльози). Отношеніє дворянського Депутатського зібрання от 16-го феврала 1858 года за № 1541, о признанії рода Борулі в дворянстві. (Говорить). Було-ж, виходить, за що признать?... Атестат прапрапрадіда. Підписав сам суперетендент Севастян Подлевський... Бумага синя... Як лубок... Старинна бумага! (Читає). Отношеніє Казенной Палати о несостоянії рода Борулі в подушнім окладі... (Говорить). Скрізь Боруля, а там десь Беруля!.. Ох!.. Копія свідетельства дванацяти дворян—що весь рід Боруль завше вів род жизни свойственний дворянам... Особливо я! Герб... Герб! Червоне поле, а по червоному полю хрест голубий, знамена зверху і внизу дві пушки...

О м е л ь к о. Підпалив, горить!

М а р т и н. Не кричи! Чого кричиш? Бодай тебе чорти підпалили у пеклі—поспієш!.. І своїми руками спалить дворянські достоїнства?.. Не`можу!..

Г е р в а с і й (хоче взяти). То давай—я спалю.

М а р т и н (захищає бумаги). Стривай, стривай! Дай, я ще надивлюся на них! Хоч герб оставить на пам'ять онукам і грамоту прапрапрадіда й атестат...

Г е р в а с і й. Щоб знов розсвербілось дворянство? Та не будь дитиною, пали!

Мартин. А!! Ну, підведіть мене! (Підводять. Він бере бумагу, робить два ступні до грубки і стає). Не можу! Руки тримтять... У серце шпигає...

Омелько. То віддайте мені, пане, на цигарки!

Мартин. А щоб ти подавився! А щоб ти утопився!.. Дворянські бумага на цигарки?! Щастя твоє, що я слабий.

Омелько. Та що-ж я таке сказав?

Мартин. Мовчи! Бо я тобі з носа печерицю зроблю.

Омелько. Поки зберетесь, то воно й погасне. Піду ще соломи внесу.

Мартин. Стьопа!.. А як-же ти будеш служити без дворянських бумага? Тобі й чина не дадуть?

Гервасій. Та він і так не служить; його оставили за штатом, земський суд скасували,—тепер такі чиновники не потрібні.

Мартин. Як?

Степан. Так, папінька! Це правда, та я боявся вам сказати! Нас трицять чоловік оставили за штатом.

Мартин. За штатом?.. Не служиш?.. Не потрібен?.. Земського суда нема?.. Ведіть мене! (Ведуть). За штатом!! (Кидає бумагу в ніч). Горять червоно, як кров дворянська, горять!.. О-о-о! Нещасний хлоп, Мартин Боруля!.. Тепер ти—бидло! Бидло! А Степан—теля! (Ридає). Пустіть! Рятуйте бумага!.. Я сам поїду у дворянське собраніє, у сенат поїду.. (Підбігає до печі). Згоріли!.. Тисяча рублів згоріла, половина хазяйства пропала і все таки—бидло! (Тихо плаче).

Палажка. Годі, старий! Гаразд, що дворянство згоріло! Тепер будемо жити по-старосвіцькому...

Степан та Марися (цілують його). Папінька, заспокойтесь!

Мартин. Не кажіть на мене тепер папінька. Кажіть—татко!

Гервасій. Заспокойся, Мартине!.. А тепер я знов прошу тебе: давай поженимо наших дітей, вони любляться, а ми на весіллі забудемо усе лихо! Та накажемо їм, щоб унуків наших добре вчили, то й будуть діти їх дворяни!

Мартин. Я з радістю! Ідіть, діти, сюди. Благословляю вас... Та вчіть, вчіть дітей своїх... (Марися й Микола обнімають Гервасія, Палажку, цілуються з Степаном). Щоб мої онуки були дворянами.

Протасій. А я вам на цей случай розкажу цікаву річ... Літ трицять тому назад...

Гервасій. Нехай на весіллі кому-небудь розкажеш.

Протасій. Га?

Гервасій. Кажу—на весіллі кому-небудь розкажеш.

Протасій. Тьфу! Де чорт упрє цього Гервасія, то прямо й рота не роззявляй... (Входить Омелько в соломю).

Мартин. Не треба згоріло! Все згоріло і мов стара моя душа на тім огні згоріла!.. Чую, як мені легко робиться, наче нова душа сюди ввійшла, а стара, дворянська—попелом стала. Візьми, Омельку, попіл і розвій по вітру!..

Омелько. І щоб-то було на цигарки віддати!..

З а в і с а.

Винниченко Твори. Т. II. Дім. Темна сила. Хто ворог. На престані. „Уміркований“ та „Щирий“. Раб краси. Малорос-Березець. Голод. Честь. Ланцюг. „Солдатик“	90 к.
Винниченко Твори. Т. III. Момент. Глум. Рабині сиражнього. Задвоєна книжка. Купля. Кумедія з Костем. Двоє білше за нас. Зіна. Сліпий	90 „
Винниченко Твори. Т. IV. Дрібниця. Студент. Кузь та Грицько. Таємна пригода. Чудний епізод. Тайна	90 „
Винниченко Твори. Т. V. Історія Якимового будинку. Проній сонця. Федько Халамидник. Маленька рисоочка. Чамаяня. Таємність. Виривок з «Споминів»	90 „
Винниченко Твори. Т. VI. Босяк. Терень. Талісман	90 „
Винниченко Твори Т. VII. Олаф Стефензон. Радість. Чарівна чарівка. Бабуся подарунок	40 „
Винниченко Твори. Т. VIII. Боротьба. Роботи. Суд. Кома Прядка	90 „
Франко Твори. Т. I. Вугляр. Десинина челядь. Два приятелі. Цигани. Добрий заробок. Муляр. Сам собі винив. Слямак. Історія моєї січварні. Домашній ремієс. Довбанюк. Ліси і пасовиська. Додатки. Уваги	75 „
Франко Твори. Т. II. Маніпулянтка. Між добрими людьми. Чи адуріла? Яндруся. Пова рушить поїзд. Без шари. Додатки. Уваги	1 карб. 10 коп.
Франко Твори. Т. III. Малий Мирон. Оловець. Золотий дуб. Микитичів дуб. Грицькова шкільна наука. Манна. Певдинок. Мій злочин. У кузні. У столярні. Стецько-маторист. Пирічне зерно. Борис Граб. Під оборогом. Уваги	1 карб.
Франко Твори. Т. IV. Моя стріча з Олександром. На дні. Пастухи. Хлопська комісія. До світла. В тюремному шантажі. Ілля Новітній. Додатки. Уваги	1 карб. 10 коп.
Франко Твори. Т. V. На роботі. Полуйка. Яць Зелонуга. Саверезний прішник. За-для празника. Рішник. Вівчар. — к.	
Франко Твори. Т. XIII. Захар Беркут. Історична пов.	80 к.
Франко Твори. Т. XII. Борислав сміється. Повість про робітничого життя	1 карб. 80 к.
Франко Твори. Т. XX. З вершин і низин, поезії кн. 1	— к.
Франко Твори. Т. XXI. З вершин і низин, поезії кн. 2	— к.
Франко Твори. Т. VI. З бурхливих літ. Герой по-невелі. Гриць і сестра. Візуні	— к.
Франко Твори. Т. VII. Рутенці. Сиз казок. Місія. Чума. Час і сучасні	— к.
Катявич. У полку Ігоревім, історична п'єса	40 к.
Крижанів. Оповідання, кн. 1. Вступна стаття акад.	
Сфремова	— к.
Савченко. Оповідання, кн. 2	— к.

Ф. Кобилянська. В неділю рано зілля копала (оповідання)	—
Ф. Кобилянська. За ситуаціями (повість)	—
В. Гжицький. Трембітні тони (поезія)	30
М. Мамонтів. Віяки за водою (лірика)	10
В. Гете—В. Гюдосіа. Ліс Миквта, книжка для дітей люнками Лашіна	30
С. Руданський. Співомовки (вибрані твори): Передмова. Примовки.—Байки.—Балади.—Світові байки в синах.— Історичні поеми.—Цар-Соловей (поема, уривки).—Омирові Ільбонянка (уривки).	

ВИБРАНІ ТВОРИ ІВ. СРАНКА

1. Ів. Сранко. Ліс і пасовиська	15
2. „ Мавинулявтка	30
3. „ Без праці	35
4. „ Молоді літа Мирона	20
5. „ Під оборогом Мавка	12
6. „ На роботі	13
7. „ Полуїка	—
8. „ Навернений грішник	40
9. „ Яць Зелзуга	25
10. „ Ріпник	25
11. „ Вівчар	—
12. „ За-для празника	—

НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА

Науковий збірник Харківської науково-дослідчої
катедри історії України, т. I, стор. I—VI + 154. Ц. . 1 крб. 10
ПІДРУЧНИКИ

Блевано. Хрестоматія нової української літератури.
Підручна книга 528 сторін, третє видання . . 2 карб. 90
Ф. Степанко. Колоски життя, читанка I і II. Метод-
кою Соцвиху возведена до вжитку в школах. I „ 20

РІЗНІ

М. Розенштейн. Колективний декламатор. Поезії в інсце-
віаціях і розложені на голоси для свят, вистав
і т. н. в клубах, катед-читальнях, школах . . . 65
Ю. Ясницький. Коротка практична балетівка і комерційна
енциклопедія

Замовлення на провінцію виконуються негайно належним
плат., при зам. від. 5 карб.—пересилка за рахунок В-ва; в
10 карб.—знаки 10%

Ціна 30 коп.

